

O kognitivnim temeljima položaja modifikatora, determinatora i kvantifikatora u imenskoj sintagmi

Belaj, Branimir; Kuna, Branko

Source / Izvornik: **Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2014, 39, 311 - 344**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:498076>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-02**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Branimir Belaj

Branko Kuna

Filozofski fakultet u Osijeku
Lorenza Jägera 9, HR-31000 Osijek
branimir.belaj@os.t-com.hr
bkuna@ffos.hr

O KOGNITIVNIM TEMELJIMA POLOŽAJA MODIFIKATORA, DETERMINATORA I KVANTIFIKATORA U IMENSKOJ SINTAGMI

U središtu je pozornosti ovoga rada redosljed pridjevnih (premodifikacijskih), determinacijskih te kvantifikacijskih sastavnica višestrukosloženih imenskih sintagmi u hrvatskom jeziku. Metodologijom kognitivne gramatike (Langacker 1987, 1991, Taylor 2002, Radden i Dirven 2007) na nekoliko se tipičnih primjera najprije objašnjavaju značenjski aspekti koji uvjetuju neutralan redosljed njihovih sastavnica, a zatim se preispituje manja ili veća neovjerenost pojedinih konstrukcija pri promjeni redosljeda sastavnica. Ključnim semantičko-pragmatičkim čimbenikom koji uvjetuje veću ili manju ovjerenost takvih konstrukcija, a uvjetovanu promjenom redosljeda sastavnica, smatra se *referencija* odnosno 'usidrenje' (engl. *grounding*) koja se odnosi na uspostavljanje „mentalnoga kontakta” sudionika govornoga čina s referentom imenske sintagme. S obzirom na to posebna se pozornost posvećuje značenjskim razlikama između elemenata referencije – determinatora, relativnih i neodređenih apsolutnih kvantifikatora – te pridjevnih premodifikatora i određenih apsolutnih kvantifikatora (brojeva) koji to nisu.

1. Uvod

1.1. Tipovi i varijante

Prije negoli se posvetimo glavnoj temi ovoga rada, odnosno redosljedu modifikacijskih, determinacijskih i kvantifikacijskih sastavnica višestrukosloženih imenskih sintagmi u hrvatskom jeziku, potrebno je nešto više reći o samim

značenjskim aspektima nominalnih struktura, kako samih imenica tako i imenske sintagme, a na kojima počivaju strukturne razlike koje se tiču položaja spomenutih sastavnica.

Analiza semantičkoga ustrojstva imenske sintagme u kognitivnoj gramatici počiva na temeljnoj premisi da **imenica označava tip, a imenska sintagma varijantu, odnosno konkretan ostvaraj toga tipa**¹, razliku koja je u semantici poznatija kao opozicija *type/token*², i ta tvrdnja zahtijeva nešto iscrpnije objašnjenje. Razumijevanje odnosa između tipa i varijante tijesno je povezano s razumijevanjem odnosa između pojmova shematičnog i specifičnog, no te dvije vrste odnosa ne mogu se potpuno poistovjetiti. Stoga ćemo ovdje razmotriti na koji su način povezane specifikacija i varijantnost. Govoreći o odnosu između sheme i varijante Taylor (2002: 123–142), slijedeći Langackera (1987: 369–386), shemom smatra nadređene leksičke koncepte koji su sa svojim specifičnijim varijantama u odnosu **elaboracije**, odnosno kaže se da varijante elaboriraju shemu, pri čemu varijante nasljeđuju obilježja sheme, ali ju istovremeno i detaljiziraju, tj. specificiraju ili elaboriraju, dok su same varijante međusobno povezane odnosom **sličnosti**, što proizlazi iz činjenice da su one varijante istoga shematičnog koncepta koji sadrži sva temeljna značenjska obilježja specificirana u pojedinima od njih. Uvrstimo li u taj model, recimo, primjer *sisavac > mačka – pas > jazavčar – terijer > jorkširski terijer – zapadnoškotski terijer*, dobit ćemo taksonomiju³ odnosa shematičnosti i specifičnosti odnosno elaboracije i sličnosti.

Temeljno je pitanje koje se u ovom trenutku nameće, a koje problematizira i Langacker (1991: 61), može li se taj klasifikacijski sustav proširiti na sljedeći način: *sisavac > mačka – pas > jazavčar – terijer > jorkširski terijer – zapadnoškotski terijer > Bongo – Ogi...* odnosno u kojem su odnosu konkretni, poje-

¹ U kontekstu ove rasprave isključuju se imenske sintagme u funkciji predikatnoga imena. Mišljenja su kognitivnih gramatičara o tome predstavljaju li oni tip ili varijantu podijeljena. Tako je Taylor (2002: 361–362) skloniji o predikatnim imenskim sintagmama govoriti na razini tipa, dok npr. Langacker (1991: 64–71) i o njima govori kao o varijantama. Ima argumenata i za jedan i za drugi stav, no u ovoj raspravi nećemo se detaljnije time baviti jer bismo izašli iz zadana tematskog okvira.

² Detaljnije o tome te o samoj povijesti naziva još od C. S. Peircea vidi npr. u Lyons (1977: 13–18). Inače, razlikovanje tipova i varijanti ima i svoje dublje korijene u filozofiji i logici, u prvom redu kod Fregea (1892) čiji pojmovi *Sinn* (značenje) i *Bedeutung* (referencija/denotacija: referencija znatno je češći prijevod, no neki filozofi preferiraju *denotaciju*, kao npr. Russell (1905) i Losonsky (2006) koji ga slijedi u tom stavu) ugrubo odgovaraju pojmovima tipa i varijante, kao i Carnapovi (1947) pojmovi *intencije* (naziva koji preuzima od Sir Williama Hamiltona koji ga prvi upotrebljava umjesto portrojaloškoga naziva *opsega* (engl. *comprehension*)) i *ekstenzije*.

³ Ovdje je riječ o djelomičnoj taksonomiji jer su zbog ekonomičnosti rasprave ispuštene neke međurazine klasifikacije, kao npr. različite životinjske porodice i rodovi.

dinačni primjerci neke pasmine sa sebi nadređenim elementima u taksonomiji? Mogu li, naprimjer, i *terijer* i *Bongo* biti varijante i ako mogu, je li riječ o istim tipovima varijantnosti? Na postavljena pitanja može se dati i pozitivan i negativan odgovor. Negativan odgovor proizlazi iz činjenice da klasifikacijski odnosi kao što su, primjerice, *sisavac* > *pas* jesu odnosi između **tipa** i **podtipa** utemeljeni na elaboraciji, pri čemu su tipovi shematični u odnosu na svoje specifičnosti podtipove, a odnosi kao *pas* > *Bongo* jesu odnosi između **tipa** i **varijante** utemeljeni na varijantnosti. Dakle elaboracijom se uspostavljaju odnosi između tipa i podtipa, a ne između tipa i varijante ili podtipa i varijante. No na čemu počiva razlika između tipa i varijante, tj. na čemu počiva varijantnost? Razlika između tipa i varijante u kognitivnoj gramatici objašnjava se preko pojma **domene ostvaraja** ili **domene varijantnosti** u kojoj samo varijanta, ne i tip, zauzima **točno određeno mjesto u prostoru** kada je riječ o nominalnim kategorijama, tj. točno određeno vremensko razdoblje kada su u pitanju glagoli, koje se ostvaruje preko njihovih finitnih oblika. Stoga je od presudne važnosti imati na umu da razlika između tipa i varijante ne počiva na samoj domeni prostora odnosno vremena jer konceptualizacija i tipa i varijante kod imenica aktivira određeni oblik s određenim proporcijским parametrima koji su neraskidivo povezani sa samim prostorom, odnosno profilirani oblik nije moguće konceptualizirati izvan prostora, kao što je i profil svakoga glagola preko sekvencijskoga poimanja povezan s domenom vremena. Razlika između, primjerice, imenice (tipa) *pas* i imenske sintagme (varijante) *ovaj pas* nije, dakle, u aktivaciji ili neaktivaciji same prostorne domene jer se ona aktivira i u jednom i u drugom slučaju, tj. prostor u domeni ostvaraja čini bazu konceptualizacije i kod tipa i kod varijante, već razlika između njih počiva na stupnju shematičnosti/specifičnosti prostora kao baze, pri čemu je određenost proporcijских parametara referenta u proporcionalnom odnosu sa stupnjem specificiranosti prostorne domene u kojoj se konceptualizira. Drugim riječima to znači da visokoshematični tipovi imenica kao što je npr. *sisavac* svoj profil ostvaruju u isto tako shematičnom prostoru tipa koji se specificira, odnosno postaje jasnije određen proporcionalno svojoj specifikaciji. Dakle razlika između tipa/podtipa s jedne strane i varijante s druge očituje se u tome što se varijanta, kada govorimo o imenicama, smješta u točno određeni prostor jasno određenih granica u domeni ostvaraja. Langacker (1991: 57) tu razliku slikovito objašnjava govoreći o tipu kao entitetu koji pluta po domeni ostvaraja čekajući da bude smješten na točno određeno mjesto. Proširi li se terminološki takvo viđenje odnosa tipa i varijante, za tip se može reći da je **potencijalna veličina** čija se konceptualizacija ostvaruje u **shematičnom prostoru tipa**, onom za što postoji mogućnost da bude realizira-

no u konkretnom trenutku i na konkretnom mjestu, odnosno, preslikano na jezik, u konkretnom komunikacijskom kontekstu. Nasuprot tipu varijanta, odnosno imenska sintagma jest **aktualna veličina**, tj. nešto što je ostvareno na **specifičnoj lokaciji**⁴ u domeni varijantnosti jer je lociranjem izabrano od svih potencijalnih realizacija koje čine **maksimalnu ekstenziju** tipa⁵.

No na već postavljena pitanja o uključivanju varijanti, odnosno pojedinačnih, konkretnih, ostvaraja tipa u kategorizacijsku hijerarhiju kao najnižih razina može se dati i pozitivan odgovor. U tom smislu Langacker (1991: 61) govori o varijantama kao o **posebnim slučajevima elaboracije** jer činjenica jest da su varijante s podtipovima povezane preko odnosa shematičnosti i specifičnosti odnosno kao što su podtipovi specifični u odnosu na tipove koje elaboriraju, tako su i varijante specifične u odnosu na podtipove koje variraju, tj. one su najspecifičnije razine kategorizacijske hijerarhije. Dapače, njihova specifičnost može, a najčešće i jest, biti proširena najrazličitijim vrstama znanja koja se ostvaruju u različitim kognitivnim domenama. Tako *Bongo* iz našega primjera nije specifičan u odnosu na podtip zapadnoškotskoga terijera samo po tome što je njegova varijanta već se njegovom upotrebom aktiviraju i ostala znanja koja govornik i sugovornik imaju o njemu (znanja o njegovoj naravi, vlasnicima, prostoru u kojem živi, navikama itd.). Vidi se, dakle, da se pojmu varijante ne može pristupiti jednostrano jer su one s prototipnim odnosima elaboracije povezane odnosom shematičnosti i specifičnosti, pa se i podtipove, a s obzirom da su specifični u odnosu na tipove koje elaboriraju, može smatrati varijantama svojih tipova. No kako bi se takvo poimanje varijanti razlikovalo od varijantnosti koju karakterizira specifično mjesto u domeni ostvaraja, moglo bi se govoriti o **varijantama u širem i u užem smislu**. Varijante u širem smislu predstavljao bi odnos podtipa i tipa, pa bi onda, tako shvaćena, elaboracija bila poseban tip varijantnosti, a varijantama u užem smislu bila bi svojstvena realizacija na specifičnoj lokaciji u domeni ostvaraja te bi takvo shvaćanje varijante razumijevalo, kako je već rečeno, shvaćanje varijantnosti kao posebne vrste elaboracije. Za potrebe ovoga rada važnije su varijante u užem smislu jer se preko njih objašnjava odnos između imenice, koja predstavlja tip, i imenske sintagme kao varijante te će se u nastavku rasprave varijanta odnositi isključivo na varijante u užem smislu.

⁴ Uvijek treba imati na umu da se točno određeno mjesto u domeni ostvaraja odnosi na konceptualizirani, zamišljeni, odnosno mentalni prostor koji zajednički stvaraju i dijele govornik i sugovornik, a koji se može odnositi na stvarni svijet, ali i ne mora. Tako npr. *svi divovi*, u rečenici *Svi divovi žive u dvorcima*., predstavljaju nominalnu varijantu, a, naravno, nije riječ o konkretnom fizičkom prostoru u stvarnom svijetu.

⁵ O pojmu *maksimalne ekstenzije* vidi više u Langacker (2009: 169).

1.2. Usidrenje (referencija)⁶

Posebno je važno istaknuti da je specifikacija imanentna tipu, a ne varijanti. To znači da koliko god neki tip bio specificiran, on ne predstavlja varijantu, već samo točnije određeni podtip. Tako npr. i *stol*, ali i *bijeli stol*, *veliki bijeli stol*, *veliki bijeli drveni stol*, *veliki stol na sredini sobe*, *veliki stol od drveta* itd., bez obzira na vrstu ili broj modifikatora koji ga specificiraju, predstavljaju samo manje ili više specificiran tip, a nikako varijantu koja se ostvaruje tek implicitnim ili eksplicitnim sredstvima referencije na razini imenske sintagme u konkretnom komunikacijskom kontekstu. Komunikacijski kontekst predstavlja *pozadinu* (eng. *ground*) kojoj pripadaju govornik i slušatelj⁷, odnos koji se uspostavlja među njima, vrijeme i mjesto komunikacije, znanja koja oni dijele, situacija u kojoj se odvija govorni čin itd., a *usidrenje* predstavlja proces koji, kako kaže Taylor (2002: 346), „smješta” varijantu u odnosu na pozadinu, tj. omogućuje sudionicima⁸ govornoga čina da uspostave „mentalni kontakt” s referentom imenske sintagme kao varijante, da ga identificiraju ili, bolje rečeno, da koordiniraju referenciju. Jezične su strategije usidrenja završni stadij izgradnje semantičkoga ustrojstva imenske sintagme, a sam proces može se usporediti sa zumiranjem nekoga entiteta (dobar je primjer promatranje slijetanja zrakoplova), pri čemu bi njegovo promatranje s većih udaljenosti odgovaralo tipu koji je teško spoznatljiv kao i udaljeni entitet. Proporcionalno približavanju entiteta, tj. smanjivanju udaljenosti između njega i promatrača, sve više njegovih obilježja postaje jasnije i dijelom znanja promatrača, što je i motivacija u jezicima iznimno plodnoj metafori RAZUMIJEVANJE JE GLEDANJE. Kada se entitet potpuno približi promatraču, on postaje potpuno prepoznatljiv i poznat, što bi u semantičkom strukturiranju imenske sintagme odgovaralo procesu usidrenja preko uspostave mentalnoga kontakta sudionika govornoga čina s varijantom konkretiziranom u domeni ostva-

⁶ Kao prijevod engleskoga naziva *grounding* upotrebljava se *usidrenje* jer je to uobičajeni prijevod u hrvatskoj kognitivnolingvističkoj zajednici. Slobodno se može upotrebljavati i naziv *referencija*, no *usidrenje* bolje oslikava metaforičnost engleskoga naziva koji proizlazi iz kognitivnolingvističkoga konceptualnoga pristupa značenju odnosno u skladu je s konceptualnoznačenjskim čimbenicima koji mu služe kao motivacija i o kojima će biti više riječi u nastavku. Usput, u tom smislu ne bi bilo zgoroga razmisliti i o prijevodu *uzemljenje*.

⁷ Umjesto općenitijih naziva pošiljatelj i primatelj poruke upotrebljavaju se nazivi govornik i slušatelj jer se razumijeva u prvom redu verbalna jezična komunikacija odnosno sudionici govornoga čina. Naravno, slušatelj ovdje treba biti shvaćen apstraktnije u smislu da značenjski pokriva i primatelja pisanih jezičnih poruka.

⁸ Usidrenje se u prvom redu odnosi na formiranje određenih znanja o referentu u konceptualnom sustavu slušatelja, no ima slučajeva gdje ni govornik ni slušatelj u određenom kontekstu nemaju dovoljno znanja o referentu imenske sintagme.

raja. Usidrenje razumijeva dvije temeljne pragmatičke faze koje se odvijaju na dvjema razinama usidrenja: prva je **efektivna razina** koja se tiče usmjeravanja pozornosti na neku varijantu te težnje za njezinom identifikacijom, a slijedi ju **epistemička** koja se, nakon uspješno provedene identifikacije referenta, odnosi na razvijanje različitih kontekstualno, diskursno i enciklopedijski, uvjetovanih znanja o njemu te se tako uspostavlja odnos između pozadine i profilirane imenice⁹. Odnos varijantnosti i usidrenja složeno je i jezičnospecifično pitanje kojim se u ovom radu ne možemo detaljnije baviti, kao ni pojedinim tipovima usidrenja (npr. pojedinačno/generičko, određeno/neodređeno, specifično/nеспецифично itd.¹⁰) koji su u hrvatskom jeziku u puno većoj mjeri implicitni i kontekstualno uvjetovani. To u prvom redu proizlazi iz činjenice što hrvatski jezik nema članove kao zasebnu determinatorsku vrstu riječi¹¹, što uvelike utječe na razvedenost determinatora koji su jedno od osnovnih jezičnih sredstava u procesu usidrenja imenske sintagme. Stoga se u ovom radu, kada je u pitanju usidrenje, nećemo primarno baviti implicitnim strategijama usidrenja¹², već eksplicitnima koje se odnose na **determinaciju**. Ona uključuje posvojne, pokazne i neke neodređene pridjevne zamjenice¹³, zamjeničke demonstrativne pridjeve te nenaglašene jedinice *jedan* i *neki* u funkciji neodređenih članova, **relativnu kvantifikaciju** koja uključuje univerzalne kvantifikatore (totalizatore) *svi*, *svaki*, *bilo koji*, djelomične kvantifikatore kao što su naglašeno *neki* i *većina* te kvantifikator *nijedan*, a koji, uz činjenicu da govore o kvantiteti referenta, u svoje značenje uključuju i odnos prema cijelom skupu odnosno ukupnoj referencijskoj količini i, konačno, **apsolutnu kvantifikaciju neodređenim kvantifikatorima** *puno*, *mного*, *mnogi*, *malo*, *nešto*, *dosta*, *nekoliko* i *nekolicina*¹⁴. Neodređeni apsolutni kvantifikatori funkcioniraju kao elementi usidrenja bilo da se interpretiraju kao ‘čiste’ oznake količine, kao u primjeru *Puno/malo/mного knjiga je na polici*. bilo da dolaze u proporcijском značenju koje zahtijeva referenciju na druge članove skupa koji nisu izravno zahvaćeni deno-

⁹ O efektivnoj i epistemičkoj razini usidrenja vidi više u Langacker (2009: 167–180).

¹⁰ O tome vidi više u Langacker (1991), Taylor (2002) i Radden i Dirven (2007).

¹¹ To, naravno, ne znači da u hrvatskom jeziku ne postoje jezična sredstva koja u određenim kontekstima mogu imati funkciju člana, o čemu će u nastavku rasprave još biti riječi.

¹² Nećemo se baviti ni određenim oblikom pridjeva koji jest eksplicitni element usidrenja, no ta problematika nije toliko vezana uz problematiku redosljeda sastavnica imenske sintagme te ćemo ju stoga ovdje ostaviti po strani.

¹³ U ovom trenutku iz kategorije determinatora namjerno isključujemo posvojne pridjeve jer su oni specifični s obzirom na raspodjelu modifikatorsko-determinatorskih obilježja, o čemu će više riječi biti u 2.3.

¹⁴ U ovome se razilazimo s Langackerom (1991) i Taylorom (2002) koji nijedan apsolutni kvantifikator ne smatraju eksplicitnim elementom usidrenja, a što će u nastavku biti i detaljnije objašnjeno.

tacijom kvantifikatora, a čime se približavaju značenju proporcijских relativnih kvantifikatora o kojima će više riječi biti u nastavku¹⁵. Takvo je njihovo značenje prisutno npr. u rečenicama tipa *Danas sam u novi stan uspio prebaciti puno svojih knjiga*, gdje interpretacija kvantifikatora *puno* zahtijeva i znanja o veličini cijeloga skupa *mojih knjiga* kako bi se približno znalo o kojoj je količini riječ¹⁶. No prije nego prijedemo na samu analizu semantičke uvjetovanosti redosljeda sastavnica višestrukosloženih imenskih sintagmi u hrvatskom jeziku, potrebno je još nešto reći o odnosu varijantnosti i usidrenja. Varijantnost i usidrenje načelno su dvije različite faze u izgradnji imenske sintagme, ali u najvećem broju slučajeva isprepletene i nerazdvojne, pa se u kognitivnogramatičkoj literaturi, uz temeljnu definiciju imenske sintagme kao varijante, često govori i o imenskoj sintagmi kao **usidrenoj varijanti** (npr. Taylor 2002: 345). Kako je već rečeno, eksplicitni elementi usidrenja jesu determinatori, relativni kvantifikatori te neodređeni djelomični apsolutni kvantifikatori koji u oba svoja značenja nužno sudjeluju u formiranju znanja o referentu kako kod govornika tako i kod sugovornika. Za razliku od njih, **brojevi** kao druga vrsta apsolutnih kvantifikatora to sami po sebi nisu jer oni govore jedino o točno određenoj količini ili veličini referenta, pa uspostava „mentalnoga kontakta” s referentom ovisi o eksplicitnim elementima usidrenja i o kontekstu koji implicitno kod govornika i sugovornika aktivira potrebna znanja o referentu. To je iznimno složeno pitanje, a o nekim će aspektima biti više riječi u 2.2.

Dakle semantička struktura složenih imenskih sintagmi polazi od tipa, predstavljenog imenicom sa svojim modifikatorima¹⁷ koji doprinose njegovoj spe-

¹⁵ Zbog toga se i ti kvantifikatori ponekad nazivaju *djelomičnima* (npr. Šarić 2002: 209–210), no taj ćemo naziv zadržati za relativne kvantifikatore *većina* i *naglašeno neki* jer se djelomičnost odnosi na kvantifikaciju koja obavezno zahtijeva referenciju i na druge članove skupa, što kod neodređenih apsolutnih kvantifikatora ne mora nužno biti slučaj.

¹⁶ O proporcijским kvantifikatorima u hrvatskom jeziku vidi više u Šarić (2002: 203–212).

¹⁷ U kognitivnoj gramatici naziv *modifikator* upotrebljava se, uz *dopunu* (komplement), u prvom redu u kontekstu analize strukturalnih (sintaktičkih) aspekata imenske sintagme. On tada kao funkcionalna kategorija obuhvaća adjektivne atribute (sročne) i neadjektivne atribute apozitivnog (apozicije) i neapozitivnog tipa (nesročne, imenske) te kvantifikatorske i determinatorske pridjevne zamjenice. O podjeli atributa, među ostalima, vidi više u Topolińska (1981: 3–4) i Silić (1984: 20–21). Tada modifikatori funkcioniraju kao zavisne sastavnice modifikatorske konstrukcije odnosno kao mjesta elaboracije (engl. *e-site*) sa shematičnim trajektorom koji odgovara profilu imenice kao nezavisne sastavnice – glave – koja ga elaborira. No *modifikator* ima i širu upotrebu, tj. može se upotrebljavati i u opisu semantičke strukture. Pri opisu semantičke strukture Taylor (2002: 344–345) umjesto modifikacije upotrebljava naziv *specifikacija*, no kako i sam ističe, specifikacija u kognitivnoj gramatici nema nikakve veze s pojmom *specifikatora* u generativnoj gramatici. Kako ne bi došlo do terminološke zbrke, ovdje se modifikacija upotrebljava i u kontekstu analize semantičke strukture imenske sintagme, a, konačno, sam je naziv kudikamo običniji i frekventniji u većini lingvističkih teorija. Kao dio semantičke strukture imenske sintagme modifikator obuhvaća samo adjektivne i neadjektivne atribute.

cifikaciji, preko varijante uz koju se kao zasebni elementi vezuju brojevi pa do usidrenja koje se ostvaruje determinatorima, djelomičnim apsolutnim kvantifikatorima te relativnim kvantifikatorima kao krajnjim vanjskim epistemičkim sastavnicama koje ne govore ništa o naravi imeničkoga referenta, o imanentnim mu svojstvima, već ju samo smještaju u komunikacijski kontekst. Semantička struktura imenske sintagme, s desne prema lijevoj strani, shematski se može prikazati na sljedeći način:

[(USIDRENJE (relativna kvantif., neodređeni djelomični apsolutni kvantifikatori) – (determinacija) (VARIJANTNOST (apsolutni kvantifikatori – brojevi) (TIP (modifikacija))))]

2. Rasprava

2.1. Modifikacija

Upotrijebljen kao imenska sintagma, tip, bilo samostalno bilo sa svojim premodifikatorima, i to bez obzira na stupanj specifikacije odnosno na broj modifikatora koji uz njega stoje¹⁸, uvijek predstavlja usidrenu varijantu. To znači da su determinatori i kvantifikatori u takvim imenskim sintagmama implicitno prisutni i u slučajevima kada izostaju kao eksplicitna sredstva usidrenja, tj., kako ističe i Taylor (2002: 358), prisutni su u vidu nultoga determinatora i nultoga kvantifikatora. Stoga ćemo se prije nego što prijedemo na analizu položaja različitih tipova modifikatora uz imenicu ukratko osvrnuti i na to pitanje. Takve implicitno usidrene imenske sintagme predstavljaju generički izrazi (1–2) te izrazi koji impliciraju neodređeni član *jedan* ili *neki* kao u primjerima (3–4):

- (1) Ø_K*Tigrovi su najopasnije mačke.*
- (2) Ø_K*Crne mačke donose nesreću.*
- (3) *Govori glasnije!* Ø_D*Djeca galame na ulici pa te ništa ne čujem.*
- (4) *Otkuda ti to znaš?* Ø_D*Čuo sam od prijatelja jučer na kavi.*

Generički izrazi u (1–2) usidravaju se pretpostavljanjem relativnoga kvantifikatora *svi*, a rečenice znače da svim (svakom) primjercima mačaka koje na-

¹⁸ Broj premodifikatora gotovo nikada nije veći od tri, što se može smatrati određenom načelnom univerzalijom, iako različiti jezici različito toleriraju broj modifikatora. Vidi o tome u Dryer (2007: 38), a isto ističe i Marković (2010: 54).

zivamo tigrovima možemo pripisati svojstvo najopasnije mačke te da za svaku mačku crne boje vrijedi tvrdnja da donosi nesreću. Dakle kada su u pitanju generički izrazi, Langacker (1991: 63) ističe kako je riječ o poklapanju prostora tipa i prostora domene ostvaraja odnosno tip ujedno funkcionira i kao varijanta. No iako načelno točan, taj stav zahtijeva određenu modifikaciju u smislu razlikovanja regularnih, prototipnih, varijanata i varijanata tipova kod generičkih izraza. Naime ako je generičkim izrazima svojstvena svojevrsna varijantnost tipa, u tim je onda slučajevima, posljedično, teže govoriti o varijanti koja zauzima točno određeno mjesto u domeni ostvaraja jer takvi izrazi zadržavaju i određena obilježja tipa, i to tako da preko totalnoga, univerzalnoga kvantifikatora uključuju sve varijante, što rezultira smanjenom mogućnošću konceptualne specifikacije kako prostora tako i entiteta kao varijante smještene u tom prostoru. Druga je mogućnost implicitnoga usidranja imenske sintagme koja predstavlja tip sa svojim potencijalnim modifikatorima pretpostavljanje neodređenih članova *neki* i *jedan* (o tome i u Silić 1992–1993¹⁹), pa se rečenica (3) interpretira kao *Neka djeca galame na ulici.*, a rečenica (4) kao *Čuo sam od jednog prijatelja jučer na kavi.* Ista interpretacija impliciranjem neodređenih članova bila bi i u slučaju specifičanoga tipa, pa bi i rečenice *Razmažena djeca opet galame na ulici pa te ništa ne čujem.* i *Čuo sam od dobrog prijatelja jučer na kavi.* također značile *Neka razmažena djeca...* i *Čuo sam od jednog dobrog prijatelja...*²⁰ Osim determinatora *neki* i *jedan* kao neodređenih članova, u funkciji nultoga determinatora može biti i demonstrativ, pa se *stolice* u primjeru (5) interpretiraju kao *one stolice*²¹:

¹⁹ Silić neodređeni član *jedan* naziva *aktualizatorom* kojim se „ne utvrđuje količina predmeta (dakle nije kvantifikator) ni svojstvo predmeta (dakle nije kvalifikator) nego se njime neaktualizirani jezični svijet aktualizira.” (1992–1993: 409) Iz navedenoga je citata vidljivo da Silić naziv *aktualizator* zapravo upotrebljava u značenju elementa usidrenja odnosno referencije. Inače, sam je naziv, barem koliko je nama poznato, prvi put upotrijebio Bally (1950: 77–100), a u serbo-kroatistici ga prvi put spominje M. Ivić (1955) u kontekstu rasprave o obveznim vremenskim padežnim odredbama. Inače, Silić u spomenutoj raspravi *aktualizator jedan* smatra vrstom determinatora, no, iako to eksplicitno ne objašnjava, determinator ne upotrebljava u značenju funkcionalne kategorije s primarno gramatičkom funkcijom kako se on shvaća u suvremenim gramatičkim teorijama pa i u ovoj raspravi, već, kao i Radovanović (1990: 77–117), a slijedeći terminološku tradiciju M. Ivić (1962, 1964) u njezinim raspravama o obveznim odredbama, u značenju atributa odnosno modifikatora.

²⁰ Potpuno nam je prihvatljiv Silićev (1992–1993: 409) stav da determinator *jedan* kao neodređeni (nenaglašeni) član ne mora determinirati samo imenicu, već može primarno determinirati i pridjev, odnosno, kako kaže Silić, svojstvo predmetnosti, a ne predmet, funkcionirajući tada najčešće kao analitičko sredstvo isticanja neodređenosti pridjeva koji je u određenom obliku.

²¹ U primjeru (5) mogao bi se zapravo pretpostaviti i nulti kvantifikator i nulti determinator (*Østolice* = *sve one stolice*).

(5) *Idi, molim te, u podrum pa prebriši Østolice i donesi ih gore.*

Imajući u vidu da imenica sa svojim modifikatorima uvijek označava usidrenu varijantu, možemo se sada posvetiti redosljedu modifikatora uz imenicu koju specificiraju, odnosno načelno ćemo pokazati da je njihov redosljed vrlo snažno semantički motiviran. O pitanju redosljeda premodifikacijskih pridjeva u jezikoslovnoj kroatistici nije bilo puno govora. Hrvatske gramatike (npr. Katičić 1991: 400–408, Barić i dr. 1995: 545–551, Silić i Pranjković 2005: 310) u poglavljima posvećenima toj problematici zadovoljavaju se popisivanjem kombinacija različitih tipova atributa uz imenicu, ne ulazeći uopće u analizu čimbenika i kriterija koji uvjetuju određeni položaj. U kontekstu odmak od pukoga popisa kombinacijskih mogućnosti svakako treba spomenuti Silićeva (1984: 20) zapažanja koji, slijedeći Mistríka (1966), dijeli pridjevnih atributa na kvalitativne, diferencijalne, posvojne i relativne te na temelju primjera *svaka bratova nova bijela košulja* uspostavlja njihov redosljed: *relativni atribut + posvojni atribut + diferencijalni atribut + kvalitativni atribut + imenica*, a osnovnim kriterijem manje ili veće udaljenosti atributa od imenice smatra se kriterij semantičke predikcije (predvidivosti) čiji je viši stupanj proporcionalan bližem položaju atributa u odnosu na imenicu. Tako se kaže da između kvalitativnoga atributa i imenice postoji viši stupanj semantičke predvidivosti nego između diferencijalnoga i imenice, pa stoga kvalitativni atribut neposredno prethodi imenici; viši je opet stupanj između diferencijalnoga atributa i imenice nego između posvojnoga i imenice pa je opet njegov položaj bliži imenici od položaja posvojnoga itd., no ne ulazi se dublje u analizu semantičke predvidivosti odnosno ne objašnjava se na čemu ona počiva i o čemu ovisi, kao što se ne govori ništa ni o položaju odnosnih pridjeva kao atributa. Relativne i posvojne attribute zasada ćemo ostaviti po strani jer se oni ne tiču modifikacije već kvantifikacije i determinacije, a posvetit ćemo se semantičkoj motiviranosti položaja modifikatora.

Temeljni kriteriji koji uvjetuju hoće li neki modifikator biti bliži imenici ili, pak, udaljeniji od nje jesu **postojanost** i **nepromjenjivost** svojstava imeničkoga referenta koja se konkretiziraju pridjevom kao modifikatorom. S obzirom na to imenici će biti bliži oni pridjevni modifikatori koji označavaju veći stupanj postojanosti svojstava imeničkoga referenta, jednostavno zato što su nepromjenjiva svojstva u izravnoj vezi s **identifikacijom** entiteta kao takva; oni označavaju skup temeljnih obilježja, tj. onu kritičnu masu obilježja po kojoj se entitetu osigurava razlikovnost prema drugim primjercima iste kategorije. Tako npr. crte lica i boja očiju kao stalna i nepromjenjiva svojstva ljudima osigura-

vaju status zasebnih jedinki, dok promjenjiva obilježja kao što je, recimo, boja kose ili vrsta odjeće koju nose ne može biti primarni kriterij identifikacije. U tom smislu, tj. prema kriteriju identifikacije utemeljene na postojanosti svojstva konkretiziranih pridjevom, već njihova podjela na kvalitativne i odnosne²² sugerira da će odnosni pridjevi biti bliži imenici jer su oni kudikamo više povezani s identifikacijom, što je vidljivo već i iz pitanja na koja odgovaraju, tj. iz pitanja *koji?* (= onaj koji se odnosi na nešto) imanentnom odnosnim pridjevima i *kakav?* koje se vezuje uz kvalitativne pridjeve. Naprimjer:

- (6) *hrvatski jezik (koji?)* – stari *hrvatski jezik* – **hrvatski stari jezik*
američki sportaši (koji?) – izvrsni *američki sportaši* – **američki izvrsni sportaši*
večernje izdanje (koje?) – zanimljivo *večernje izdanje* – **večernje zanimljivo izdanje*²³
autobusni kolodvor (koji?) – novi *autobusni kolodvor* – **autobusni novi kolodvor*.

Značenjska obilježja postojanosti, nepromjenjivosti, koja nose odnosni pridjevi imaju i vrlo ozbiljne gramatičke posljedice u vidu nedostatka komparativnih i superlativnih oblika te nemogućnosti opisne komparacije intenzifikacija

²² Misli se na odnosne pridjeve u užem smislu, tj. ovdje u njih ne ubrajamo gradivne pridjeve koji se često smatraju podvrstom odnosnih. Gradivni pridjevi povezani su i s odnosnima i s kvalitativnima. Njihova veza s odnosnim pridjevima proizlazi iz nemogućnosti komparacije (usp. **drveniji*, **mramorniji* // **barokniji*, **osječki* itd.) te nemogućnosti opisne komparacije dodavanjem intenzifikatorskih čestica *vrlo*, *veoma*, *jako* i sl. (usp. **vrlo srebrn*, **jako drven*, **veoma željezan* // **vrlo barokan*, **jako osječki*, **veoma ratni*). Po strani ovdje ostavljamo činjenicu da i odnosni i gradivni pridjevi u određenim, vrlo rijetkim i obilježenim, kontekstima dolaze u komparativnim oblicima. To se u prvom redu odnosi na beletristički stil koji je, kako ističu Silić i Pranjković (2005: 387), stil na razmeđu standarda i sustava pa su onda takvi komparativni oblici odnosnih i gradivnih pridjeva u njemu i razumljivi jer su u skladu s čisto lingvističkim pravilima sustava, a neke primjere njihovih komparativnih oblika donosi i Znika (1997: 350). S druge strane gradivni su pridjevi povezani s kvalitativnima jer, a za razliku od odnosnih, imaju određeni i neodređeni vid te često dolaze u prenesenom značenju pa funkcioniraju kao kvalitativni pridjevi (npr. *staklena brada* u kontekstu boksa, *željezna ruka* u kontekstu stroge vladavine itd.). O sličnostima i razlikama, između gradivnih, odnosnih i kvalitativnih pridjeva te preklapanjima njihovih značenja ne možemo ovdje detaljnije govoriti, a o tome vidi više u Babić i dr. (1991: 614–615), Babić (1991: 352–410) te Znika (1997).

²³ Zanimljivo je u tom primjeru primijetiti da ako se uvrsti još jedan odnosni pridjev širega značenja, npr. *današnje večernje izdanje*, kriterij poretka jest širina značenja odnosno obavjesnost, pa obavjesniji pridjev užega značenja dolazi bliže imenici (usp. *današnje večernje izdanje* / **večernje današnje izdanje*). Isto je i u primjeru *hrvatski književni jezik* / **književni hrvatski jezik*. Pretpostavljam da se upravo na to odnosi semantička predvidivost o kojoj govori Silić (1984: 20).

torskim česticama (vidi bilješku 23), jer ono što je stalno i nepromjenjivo nije podložno promjenama, nijansiranju, povećavanju, smanjivanju ili intenziviranju u bilo kojem drugom smislu.

Doprinos odnosnih pridjeva temeljnoj identifikaciji imeničkoga referenta, a što rezultira njihovim položajem neposredno do imenice koju modificiraju, treba tražiti u još nekim činjenicama koje također uvelike pridonose postojanosti obilježja konkretiziranih odnosnim pridjevima. Riječ je o činjenicama koje također govore u prilog tezi da odnosni pridjevi doista govore o takvim temeljnim identifikacijskim obilježjima imenice, a tiču se razlika između odnosnih pridjeva u užem smislu i posvojnih pridjeva koji se, slično kao i gradivni, u hrvatskoj gramatičkoj tradiciji uglavnom smatraju podvrstom odnosnih²⁴. No nama su ovdje bitne dvije razlike između odnosnih i posvojnih pridjeva koje se u hrvatskim stručnim i znanstvenim radovima redovito spominju. Prva se tiče činjenice koju uočava već i Maretić (1963: 376) da se prototipnim sufiksima posvojnih pridjeva (*-ov*, *-ev*, *-in*) u pravilu tvore pridjevi od imenica koje označavaju što živo, a Babić (1991: 379) i Znika (1999: 384) suprotstavljaju im odnosne pridjeve na *-ski* i *-ni* koji su po tom obilježju neutralni, tj. sufiksima *-ski* i *-ni* mogu se tvoriti i pridjevi od imenica koje označavaju što neživo, što je kudikamo češće u slučaju pridjeva na *-ni*, ali nije neobično ni kada je u pitanju sufiks *-ski*. Druga je bitna razlika između posvojnih i odnosnih pridjeva u tome što, kada se tvore od istih osnova, posvojni označavaju odnos prema jednini, a odnosni prema množini. U tom smislu Babić (1991: 355) i Znika (1999: 380) donose primjer *admiralov/admiralski*, gdje se *admiralov* odnosi na admirala, a *admiralski* na admirale, a Znika (1999: 384) dobro primjećuje vezu između jednine i živosti kada tvrdi da se jedinična pripadnost izrečena posvojnim pridjevom aktualizira i činjenicom da oni označavaju pripadnost nečemu živom. Budući da je kod odnosnih pridjeva opreka živo/neživo neutralizirana, da se odnosni pridjevi u velikom broju slučajeva tvore od imenica koje označavaju nešto neživo, razumljiva je i njihova orijentacija prema množinskoj interpretaciji. Općenito o značenju sufiksa *-ski* Babić kaže: „Takvi se pridjevi odnose na **množinu** ili na **bilo kojega** (ist. B. B. i B. K.) pojedinca, npr. *carski*, ‘koji se odnosi na careve ili na bilo kojega cara’... Po tome su takvi pridjevi u opreci s pridjevima *-ov*, *-ev*, *-in* od iste osnove, koji označuju odnos prema poznatom, spomenutom pojedincu.” Babić (1991: 376)²⁵ U citiranom odlomku dobro se uočava da se odnosni pridjevi na *-ski*, osim mno-

²⁴ Detaljniju razradu razlika između posvojnih i odnosnih pridjeva, doduše u mnogočemu slijedeći Babića (1991), donosi Znika (1999), a osnovnim razlogom zašto se posvojni pridjevi eventualno, uz puno brojnije razlike među njima, mogu promatrati kao podvrsta odnosnih smatra tvorbeni odnos s imenicom koja ih je motivirala (1999: 380).

²⁵ O odnosu posvojnih pridjeva i jednine vidi također više u Babić (1991: 359–361).

žinom, mogu parafrazirati i univerzalnim relativnim kvantifikatorom *bilo koji*, kojemu je, vidjet će se u nastavku, svojstvena neprecizna pojedinačna referencija koja slabi individualiziranost entiteta u skupu. Tim svojim značenjem kvantifikator *bilo koji* u opreci je s kvantifikatorom *svaki* koji označava i aktualizira preciznu pojedinačnu referenciju, a istovremeno se približava množinskom značenju kvantifikatora *svi* kojim se referira na cjelinu, odnosno kojim se konceptualno potire referencija na pojedinačne članove skupa.

No u kakvoj su vezi množina i neutralizacija po obilježju živosti kod odnosnih pridjeva s postojanošću obilježja koja se njima izriču, a koja, pak, utječu na njihova temeljna identifikacijska svojstva koja opet uvjetuju njihov položaj neposredno do imenice koju modificiraju? Riječ je o tome da obilježja množine i neživoga doprinose uopćavanju obilježja, što opet s druge strane ujedno znači i da se smanjuje mogućnost dojma njihove promjenjivosti; ona su stalna i nisu podložna konceptualnoj diferencijaciji, samim tim i promjenjivosti koja je imanentna pojedinačno promatranim živim entitetima, odnosno kod njih najviše dolazi do izražaja. Upravo zbog toga, zbog jedinične pripadnosti nečemu živom, posvojni pridjevi imaju izraženiju lokalnu, vanjsku, referencijsku ulogu. Drugim riječima, njima konkretizirana jediničnost i živost uvjetuje i njihovu određenost koja je jedno od temeljnih svojstava elemenata usidrenja, u prvom redu determinatora.²⁶ Upravo stoga što im je određenost inherentna, posvojni pridjevi imaju samo neodređene sklonidbene oblike (usp. *na Markovu*

²⁶ U bilješci 14 već je napomenuto da će o kategorijalnom statusu posvojnih pridjeva više riječi biti u 2.3., a ovdje nije naodmet napomenuti da se oni u generativnoj gramatici (npr. Kuna 2003) često svrstavaju u kategoriju determinatora kao realizacija funkcionalne kategorije DP koja je neutralna po obilježju određenosti, a gdje su posvojni sufixi *-ov*, *-ev* i *-in* glave podređene joj posvojne skupine (PossP) čije je temeljno obilježje [+određeno]. Inače, u generativnoj se gramatici u općenitiju kategoriju determinatora (D) ubrajaju i relativni univerzalni te neodređeni apsolutni kvantifikatori, pa se determinatori dijele na kvantifikatorske i referencijalne koji obuhvaćaju članove, pridjeve i lične zamjenice, no treba istaknuti da se često govori i o potkategoriji kvantifikatora (Q). Vidi o tome više u Radford (1997: 38–43). Kako je već u uvodnom dijelu istaknuto, kognitivna gramatika, a i ne samo ona, jasno i s pravom luči kategorije determinatora i navedenih kvantifikacijskih izraza jer razlike među njima posebno dolaze do izražaja kada je u pitanju njihov položaj u odnosu na imenicu, njihova distribucija, mogućnost kombiniranja s brojivim i nebrojivim (tvarnim ili gradivnim) imenicama, nemogućnost demonstrativnih determinatora da funkcionišu kao dio predikatne sintagme (usp. **Djeca su ona.*, **Djeca su ova.* / *Djece je malo.*, *Djece je puno.*) itd. Razlikama u odnosu na položaj i distribuciju u višestrukosloženim imenskim sintagmama nešto ćemo se detaljnije posvetiti u nastavku, a više o njihovim sintaktičkim razlikama vidi u Šarić (2002: 212–223).

Iako za predmet ovoga rada nije od presudne važnosti, ističemo također da determinatore općenito ne smatramo vrstom riječi s funkcijom atributa kao, recimo, Mrazović i Vukadinović (1990: 242–255), nego funkcionalnom kategorijom koju mogu popunjavati različite vrste riječi s istom funkcijom i istim distribucijskim obilježjima. Detaljnije o argumentaciji koja ide u prilog determinatorima kao funkcionalnoj kategoriji vidi u Kordić (1992).

*trgu / ??na Markovom trgu*²⁷), a odnosni iz istoga razloga samo određene jer je njima inherentna leksička neodređenost, tj. općenitost uvjetovana neutralizacijom po obilježju živosti i odnosom prema množini, pa stoga određenost realiziraju gramatički određenim oblicima²⁸.

Prema postavljenim kriterijima postojanosti obilježja imeničkoga referenta koja se iskazuju pridjevom pri nizanju više premodifikatorskih pridjeva odnosne pridjeve slijede gradivni. Budući da oni govore o građi predmeta koja je isto tako visoko rangirana prema kriteriju postojanosti (može se govoriti i o hijerarhiji postojanosti), razumljivo je da su i oni kao elementi specifikacije tipa smješteni vrlo blizu imenici. Zamjena mjesta s odnosnim pridjevom narušava redoslijed elemenata u hijerarhiji postojanosti te rezultira konstrukcijom nižega stupnja prihvatljivosti, odnosno višega stupnja neovjerenosti, jer iako se za građu slobodno može reći da je nepromjenjiva, ona je konkretnija od obilježja koja nose odnosni pridjevi te je u tom smislu smanjen stupanj općenitosti prema odnosnim pridjevima. S obzirom na svoju visoku rangiranost u hijerarhiji postojanosti, zamjena mjesta gradivnoga i odnosnoga pridjeva neće rezultirati konstrukcijom visokoga stupnja neovjerenosti. Usp.:

- (7) *drveni barokni stolovi* – ?*barokni drveni stolovi*
željezne gradske ograde – ?*gradske željezne ograde*
kameni kućni pragovi – ?*kućni kameni pragovi*
mramorni kupaonički namještaj – ?*kupaonički mramorni namještaj*.

Kriterij postojanosti svojstava kod višestrukomodificiranih imenica kvalitativne pridjeve još više udaljava od njih jer su njima konkretizirana obilježja još promjenjivija, u prvom redu zato što velik broj kvalitativnih pridjeva označava osobine koje su podložne subjektivnoj procjeni. Tako je npr. vrlo relativno je li nešto *lijepo, ružno, loše, dobro, brzo, sporo, obično, neobično* itd. To je dobrim dijelom uvjetovano osobnom procjenom i stavom pojedinca te su zbog toga takva obilježja varijabilna, barem kada se suprotstave obilježjima koja izriču odnosni i gradivni pridjevi gdje ne postoji nikakva mogućnost subjektivnoga stava jer ako je nešto npr. *drveno*, nitko ne može reći da je *željezno*, ali s druge

²⁷ Određeni oblik posvojnoga pridjeva ne smatramo potpuno neovjerenim jer je vrlo čest, posebno u razgovornom stilu, no neodređeni su oblici zbog navedenih razloga logičniji i stoga preporučljiviji.

²⁸ Razlika se između pojedinačne referencije posvojnoga pridjeva i općednosnoga također dobro vidi i kod pridjeva izvedenih od iste osnove tipa *Maretićeva norma / maretićevska norma*, a općenitost odnosnih pridjeva izvedenih od riječi stranoga porijekla ima i pravopisne implikacije, kao npr. u *Shakespeareovo kazalište / šekspirijansko kazalište*.

strane, ako je nekomu nešto *lijepo*, drugomu može biti *ružno* itd. Već sama činjenica da je kvalitativnosti općenito inherentnija promjenjivost, kao posljedicu ima iznimnu značenjsku raznorodnost pridjeva koji ju izriču. Zbog toga analiza položaja kvalitativnih pridjeva kao imeničkih modifikatora nikako ne može pretendirati na konačnost, ali može se pokazati da je i kod njih kriterij postojanosti i nepromjenjivosti obilježja imeničkoga referenta temeljni kriterij koji uvjetuje manju ili veću udaljenost od imenice. U analizi ćemo se poslužiti Markovićevom (2010: 88–91) tipologijom značenja pridjeva koja nikako nije konačna, ali sasvim sigurno daje više nego solidan uvid u najvažnije značenjske kategorije hrvatskih pridjeva²⁹.

Među kvalitativnim pridjevima najpostojanija svojstva označavaju pridjevi za BOJU jer su najmanje podložna subjektivnoj procjeni, bar kada je riječ o fokalnim bojama. Stoga pridjevi za boje dolaze neposredno ispred gradivnih pridjeva jer se boja, za razliku od građe, ipak može promijeniti. Kao i u slučaju zamjene mjesta gradivnoga i odnosnoga pridjeva, i ovdje zamjena mjesta najbližih sastavnica, tj. zamjena mjesta pridjeva za boju i gradivnoga pridjeva, rezultira konstrukcijom nižega stupnja neovjerenosti, a preskakanje jedne sastavnice, odnosno u ovom slučaju zamjena mjesta kvalitativnoga pridjeva za boju i odnosnoga pridjeva, konstrukcijom višega stupnja neovjerenosti, što se i vidi kada se gornjim primjerima pridruži kvalitativni pridjev za boju:

- (8) *smeđi drveni barokni stolovi* – ?*drveni smeđi barokni stolovi* –
??*drveni barokni smeđi stolovi*
sive željezne gradske ograde – ?*željezne sive gradske ograde* –
??*željezne gradske sive ograde*
bijeli kameni kućni pragovi – ?*kameni bijeli kućni pragovi* –
??*kameni kućni bijeli pragovi*
crni mramorni kupaonički namještaj – ?*mramorni crni*
kupaonički namještaj – ??*mramorni kupaonički crni namještaj*.

Kvalitativne pridjeve za boju slijede pridjevi koji znače BRZINU, DIMENZIJU i DOB. Budući da je između tih kategorija teže povući čvrstu granicu prema kriteriju postojanosti obilježja, razumljivo je da kod njih postoji veća sloboda mogućnosti zamjene mjesta, ali nikada u odnosu na boju koja se prema zadanim kriterijima od njih jasno razlikuje, pa neovjerenost konstrukcije

²⁹ Markovićeva se podjela tiče svih pridjeva, pa onda i kvantifikatora i zamjeničkih pridjeva kao demonstrativnih determinatora, te ćemo stoga ovdje izdvojiti samo značenjske tipove koji se tiču kvalitativnih pridjeva.

raste proporcionalno pomicanju pridjeva za boju ulijevo³⁰. Pogledajmo sljedeće primjere³¹:

- (9) *veliki stari spori bijeli zečevi* – *stari veliki spori bijeli zečevi* – *spori veliki stari bijeli zečevi* – *veliki spori stari bijeli zečevi*
??veliki bijeli stari spori zečevi – *??stari bijeli veliki spori zečevi* –
??spori bijeli veliki stari zečevi – *???bijeli stari spori veliki zečevi* –
???bijeli spori veliki stari zečevi

I konačno, kvalitativne pridjeve koji su u smislu najvećega stupnja subjektivnosti nosioci najpromjenjivijih osobina imeničkoga referenta čine značenjski razredi VRIJEDNOSTI, SLOŽENOSTI I KVALIFIKACIJE, FIZIČKOGA I TJELESNOGA SVOJSTVA te LJUDSKIH OSOBINA koji zauzimaju krajnje lijevo mjesto na razini specifikacije tipa. Isto kao i u slučaju prethodne skupine pridjeva koji označavaju BRZINU, DIMENZIJU i DOB, i kod ovih se pridjevnih značenjskih razreda ne može povući stroga granica pa su i oni međusobno zamjenjivi bez bitnijega utjecaja na ovjerenost konstrukcije. No kao što pridjevi za BRZINU, DIMENZIJU i DOB ne mogu zamijeniti mjesto s pridjevima koji označavaju BOJU, tako ni pridjevi koji označavaju VRIJEDNOST, SLOŽENOST I KVALIFIKACIJU, FIZIČKO I TJELESNO SVOJSTVO I LJUDSKU OSOBINU nemaju slobodu zamjene mjesta s pridjevima za BRZINU,

³⁰ Znika (1997: 351) dobro primjećuje da određeni oblici pridjeva u pravilu identificiraju, mi ćemo reći *usidruju*, jedinku, no mogu identificirati i vrstu u cjelini, tj. imati generičko značenje. Takva je funkcija određenih oblika posebno svojstvena pridjevima za boju, kao u primjerima tipa *bijela kava*, *crno vino*, *bijeli bor* i sl. No treba primijetiti da njihova generička značenja ozbiljno utječu i na redoslijed sastavnica imenske sintagme jer generičnost rezultira i čvrstom, terminologiziranom vezom između pridjeva i imenice koju, za razliku od neterminologiziranih veza, nije moguće rastavljati nekim drugim modifikatorom te se kvalitativni pridjevi u takvim konstrukcijama zapravo ponašaju kao odnosni. Stoga je, recimo, u izrazu *lijepa bijela košulja* moguće promijeniti redoslijed sastavnica, pa konstrukcija *?bijela lijepa košulja* neće biti potpuno neovjerena, no konstrukcije **bijela ukusna kava*, **crno izvrsno vino* ili **bijeli prekrasni bor* nikako nisu prihvatljive. Nije naodmet istaknuti i to da će stupanj neovjerenosti neterminologiziranih pridjevno-imeničkih veza također biti kontekstualno uvjetovan, pa će konstrukcija *??bijela lijepa košulja* biti neobičnija ako je riječ o kontekstu u kojem se govori samo o jednoj košulji koja je *lijepa* i *bijela*, a prihvatljivija, ili čak potpuno prihvatljiva, (*?bijela lijepa košulja*, *bijela lijepa košulja*) ako je *lijepih košulja* više, odnosno ako se iz skupa *lijepih košulja* (koji uključuje npr. i *crne* i *plave*) želi istaknuti baš *bijelu*, a o čemu će biti još riječi u nastavku rasprave.

³¹ Zbog jednostavnosti opisa, a i zbog već istaknute činjenice da su vrlo rijetki primjeri konstrukcija s više od tri modifikatora, iz primjera koji slijede izostavljaju se gradivni i odnosni pridjevi koji, naravno, zadržavaju svoj položaj najbliže imenici. I u nastavku će se raspraviti, a u vezi s položajem kvantifikatora i determinatora, pristupati na isti način, tj. neće se navoditi sve sastavnice imenske sintagme, već će se uz onu o kojoj se govori navoditi još dvije ili tri koje joj prethode.

DIMENZIJU i DOB. No zamijene li mjesto, dobivena je konstrukcija nešto niže stupnja neovjerenosti od gornjih konstrukcija u kojima je došlo do zamjene mjesta s pridjevima za BOJU. Tomu je tako jer razlike prema kriteriju promjenjivosti svojstava između pridjeva za BRZINU, DIMENZIJU, DOB, VRIJEDNOST, SLOŽENOST I KVALIFIKACIJU, FIZIČKO I TJELESNO SVOJSTVO te LJUDSKU OSOBINU nisu toliko velike kao razlike između tih kategorija i pridjeva za BOJU. No ipak su nešto neovjerenije konstrukcije u kojima se pridjevi za BRZINU, DIMENZIJU i DOB pomaknu na početak odnosno kada se više udalje od imenice, što se i vidi iz sljedećih primjera:

- (10) *lijepi mirni veliki zečevi – mirni lijepi veliki zečevi – lijepi zdravi stari zečevi – zdravi lijepi stari zečevi – mirni zdravi spori zečevi – zdravi mirni spori zečevi ?zdravi veliki mirni zečevi – ?lijepi stari zdravi zečevi – ?mirni spori zdravi zečevi – ??veliki zdravi mirni zečevi – ??stari lijepi zdravi zečevi – ??spori mirni zdravi zečevi*

2.2. Određena apsolutna kvantifikacija (brojevi)

Kako je u uvodnom dijelu već istaknuto, apsolutna kvantifikacija brojevima predstavlja prvi stadij eksplicitne³² varijantnosti imenske sintagme jer su oni sami po sebi neodređeni u smislu da ne daju slušatelju kao primatelju poruke dovoljno obavijesti na osnovi kojih bi mogao razviti odgovarajuću količinu znanja o referentu za uspostavu uspješne komunikacije³³. Drugim riječima oni eksplicitno ne usidravaju imensku sintagmu, nego njegov referent samo čine varijantom budući da obavijest o količini članova nekoga skupa jedinki razumijeva ostvarivanje tipa u domeni varijantnosti. S obzirom na već spomenutu činjenicu da varijantnost u većini slučajeva pretpostavlja i usidravanje, brojevi se, slično kao i modifikatori ili samostalna imenica, a kada je riječ o njihovoj nespecifičnoj interpretaciji, implicitno usidravaju nekim nultim elementom, najčešće univerzalnim kvantifikatorom (\emptyset_K) *bilo koji*. To je slučaj u (6):

³² Prisjetimo se da imenska sintagma uvijek predstavlja varijantu, ali varijantnost se u slučajevima kada sintagmu predstavlja samo imenica ili imenica sa svojim modifikatorima ne ostvaruje eksplicitno, već implicitno nultim determinatorima ili kvantifikatorima.

³³ Tako definiranu neodređenost treba strogo lučiti od određenosti, odnosno neodređenosti apsolutnih kvantifikatora u smislu referencije na količinu članova skupa zbog čega brojevi i jesu određeni apsolutni kvantifikatori.

(11) *Za selidbu će nam biti potrebno još **Ø_K pet ljudi***³⁴.

gdje je riječ o nespecifičnom značenju koje je implicitno usidreno pretpostavljanjem isto tako nespecifičnoga univerzalnoga kvantifikatora *bilo koji* jer rečenica govori o *bilo kojih pet ljudi* iz skupa *ljudi*. Vidi se to i po tome što je kao reakcija na taj iskaz besmisleno postavljanje pitanja **Kojih pet ljudi?*, odnosno preko implicitnoga univerzalnog kvantifikatora slušatelj ostvaruje dovoljnu količinu potrebnoga znanja o referentu, znanja koje u tom slučaju razumijeva nepotrebnost dodatne specifikacije kvantificiranoga referenta. Osim univerzalnim kvantifikatorom *bilo koji*, brojevi kod nespecifične interpretacije također mogu biti usidreni i nultim determinatorom (\emptyset_D), odnosno neodređenim naglašenim članom *neki* kao u (12):

(12) *Dok sam plaćao račun u trgovini, **Ø_D dva starija čovjeka** raspravljala su se s prodavačicom. / Dok sam plaćao račun u trgovini, **neka dva starija čovjeka** raspravljala su se s prodavačicom.*

Drukčija je, pak, situacija u primjeru (13):

(13) *Čuo sam da je za taj zakon glasalo devedeset zastupnika, pedeset šest zastupnika bilo je protiv, a **pet zastupnika** bilo je suzdržano.*

u kojemu pretpostavljanje nekoga implicitnog nultog determinatora ili kvantifikatora ne dolazi u obzir, tj. kvantificirana imenska sintagma *pet zastupnika*

³⁴ U kognitivnoj gramatici pojam *glave* nominalne konstrukcije ne uključuje samo formalne aspekte njezina odnosa s *modifikatorom* i *dopunom* već i semantičke, tj. dopušta i shvaćanje *glave* kao **leksičke glave** koja je u imenskoj sintagmi ona sastavnica koja omogućuje opis tipa. Tako shvaćena, *glava* imenske sintagme uvijek je imenica, što ne bi bio slučaj kada bi definicija *glave* počivala samo na formalnim (sintaktičkim) kriterijima. To se posebno tiče nominala s nekim vrstama kvantifikatora tipa *pet ptica*, *mного ptica*, *malo soli* itd. gdje je, čisto formalno (sintaktički) gledano, *glava* kvantifikator, a imenica je dopuna pa je riječ o kvantifikatorskoj (QP), a ne o imenskoj sintagmi (NP). Ovdje je također vrlo važno istaknuti da se u kognitivnoj gramatici *glava* definira kao **determinator profila** konstrukcije, tj. kao ona sastavnica čiji profil nasljeđuje konstrukcija u cjelini, a osim već spomenutih leksičkih glava čiji profil nasljeđuje imenska sintagma u cjelini, odnosno konstrukcija najvišega reda, razlikuju se još i **lokalne** ili **konstrukcijske glave** koje služe opisu konstrukcija nižega reda, i to u odnosu prema dopuni i modifikatoru. Tako je npr. u složenom nominalu *visok čovjek s naočalama* leksička glava *čovjek* čiji profil nasljeđuje cijela nominalna konstrukcija, a lokalne ili konstrukcijske glave su *čovjek* u *visok čovjek* kao glava modifikatorske konstrukcije, *s* u *s naočalama* kao glava komplementijske konstrukcije i *visok čovjek* u odnosu na prijedložnu skupinu *s naočalama* opet kao glava modifikatorske konstrukcije. Ili u već spomenutim konstrukcijama s brojevima većima od četiri, tipa *pet lijepih ptica*, lokalna je glava komplementijske konstrukcije *pet*, a leksička je glava *ptica*.

ne može se interpretirati kao **bilo kojih / *nekih / *onih pet zastupnika bilo je suzdržano*. Tomu je tako jer je, s jedne strane, specifično značenje brojeva u koliziji s neodređenošću značenja determinatora *neki* i univerzalnoga kvantifikatora *bilo koji*, a s druge je strane također i u koliziji sa značenjem distalnoga demonstrativa koji podrazumijeva prethodno postojanje određenih znanja kod sugovornika. Stoga je pitanje *Kojih je pet zastupnika bilo suzdržano?* normalna reakcija sugovornika jer ta rečenica zahtijeva specifičnu interpretaciju kvantificiranoga referenta te u tim slučajevima, dok govornik ne odgovori na pitanje, odnosno dok dodatno ne specificira referent, imenska sintagma ne predstavlja usidrenu varijantu, već samo varijantu, tim više ako ni govornik ne zna o kojim se zastupnicima radi. Kada brojevi, koji su već po definiciji neodređeni, zahtijevaju specifičnu interpretaciju, oni ne mogu biti specificirani nekim neodređenim gramatičkim elementom kao sredstvom usidrenja, već kao shematična mjesta elaboracije moraju biti specificirani, odnosno usidreni, nekim dodatnim leksičkim sredstvima. Implicitnom usidrenju imenske sintagme, pored specifičnih kontekstualnih znanja, uvelike pridonosi i aktivacija širega enciklopedijskoga znanja. Tako u primjeru (13) sintagme *devedeset zastupnika* i *pedeset šest zastupnika* predstavljaju usidrene varijante jer aktivacija domene trenutne političke konstelacije u Hrvatskoj uvjetuje znanja koja posjeduju govornik i sugovornik o raspodjeli zastupničkih mjesta u Saboru, pa je jasno da je devedeset koalicijskih zastupnika bilo za, a pedeset šest oporbenih protiv. Činjenica da brojevi predstavljaju prvo eksplicitno jezično sredstvo ostvarivanja varijantnosti, tj. označavaju prijelaz od tipa prema usidrenoj varijanti, odražava se i na njihov položaj unutar višestrukosložene imenske sintagme te oni neposredno slijede modifikatore:

- (14) *pet velikih bijelih belgijskih zečeva* – ?*velikih pet bijelih belgijskih zečeva* – ?*bijelih pet velikih belgijskih zečeva* – ?*belgijskih pet velikih bijelih zečeva* – **velikih bijelih pet belgijskih zečeva* – **velikih bijelih belgijskih pet zečeva* – **bijelih velikih pet belgijskih zečeva* – **bijelih velikih belgijskih pet zečeva* – **belgijskih velikih pet bijelih zečeva* – **belgijskih velikih bijelih pet zečeva*.

Vidi se, dakle, da je pomicanje kvantifikatora s vanjskoga položaja prema imenici proporcionalno povećavanju stupnja neovjerenosti nominalne konstrukcije. Donekle su prihvatljivi samo primjeri u kojima je broj pomaknut za jedno mjesto, ali u tom se slučaju mijenja značenje, pa su konstrukcije čak i potpuno prihvatljive ako postoje suprotstavljene skupine od *pet malih bijelih*

belgijskih zečeva, od *pet velikih smeđih belgijskih zečeva* te npr. od *pet velikih bijelih njemačkih zečeva*. U tim se slučajevima premještanjem modifikatora na prvo mjesto ne želi istaknuti broj (količina) zečeva, nego njihova veličina, boja i porijeklo što se bolje vidi iz suprotstavljenih konteksta tipa ***Pet velikih bijelih belgijskih zečeva jutros je ostalo u svojim kavezima.*** // ***Velikih pet bijelih belgijskih zečeva jutros je ostalo u svojim kavezima.*** / ***Bijelih pet velikih belgijskih zečeva jutros je ostalo u svojim kavezima.*** / ***Belgijskih pet velikih bijelih zečeva jutros je ostalo u svojim kavezima.*** Prva rečenica s kvantifikatorom u početnom položaju govori samo o tome da velikih bijelih belgijskih zečeva ima pet i da su oni jutros ostali u svojim kavezima, dok druga, treća i četvrta rečenica jedan skup zečeva suprotstavlja drugom te su kao reakcija na taj iskaz sasvim očekivana pitanja *A što je s ostalim zečevima?* ili *A što je s malima?* // *A što je sa smeđim zečevima, jesu li oni pušteni?* / *A što je s njemačkim bijelim zečevima?* i sl. Takvo značenjsko nijansiranje nije moguće kada se kvantifikator pomakne za više od jednoga mjesta jer bi primjer kao što je **velikih bijelih pet belgijskih zečeva* implicirao postojanje skupa zečeva koji se neutralnoj konstrukciji, čiji je referent skup od *pet velikih bijelih belgijskih zečeva*, suprotstavlja i po veličini i po boji, odnosno pretpostavljao bi postojanje skupine od npr. *pet malih smeđih belgijskih zečeva*. Još je, naravno, manja vjerojatnost postojanja skupa od, primjerice, *pet malih smeđih njemačkih zečeva*, a koji bi morao postojati ako bismo ovjerenom željeli smatrati konstrukciju **velikih bijelih belgijskih pet zečeva*. Dakle neovjerenost konstrukcija s brojevima pomaknutima za više od jednoga mjesta proizlazi iz nemogućih ili gotovo nemogućih izvanjezičnih konstelacija koje bi mogle biti referenti višestrukosloženih imenskih sintagmi, a što je još jedan u nizu primjera kojim se potvrđuje stalan odnos i prožimanje jezičnoga i izvanjezičnoga znanja – znanja o svijetu.

2.3. Determinacija

Status determinatora kao funkcionalne kategorije proizlazi iz činjenice da su oni zatvoren razred, pa su, posljedično, više gramatička nego leksička sredstva referencije, odnosno, kako kaže Kordić (1992: 29), determinacija je specificiranje načina referencije imenske sintagme više gramatičkim nego leksičkim sredstvima. U tako postavljenoj definiciji naglasak je na *više* gramatička, što je potpuno prihvatljivo i kognitivnoj gramatici koja negira objektivističko povlačenje strogih granica među kategorijama, pa onda i između gramatičkih i leksičkih. Štoviše, tako definiran, i kategorijalni bi se status determinatora mogao podvući pod jednu od temeljnih premisa konstrukcijskih pristupa, pa onda i kognitivne gramatike, onu o kontinuumu leksika i gramatike u oblikovanju konstrukcija

različitoga stupnja shematičnosti³⁵. Dakle determinatori, bar ne svi, nisu isključivo gramatička sredstva referencije, već oni to mogu biti u manjoj ili u većoj mjeri, tj. i među njima postoje svojevrsne prijelazne kategorije, od modifikatora prema determinatorima, koje imaju i leksička i gramatička obilježja. Najbolji primjer takve prijelazne kategorije jesu posvojni pridjevi koji imaju određenu količinu leksičkih obilježja samim tim što pripadaju pridjevima kao leksičkoj, autosemantičkoj, kategoriji, a i vuku porijeklo od imenica, ali istovremeno imaju i istaknuta obilježja determinatora jer, a kako je već istaknuto u 2.1., zbog svoje jedinične pripadnosti nečemu živom, imaju lokalnu, vanjsku, referencijsku ulogu, pa njima konkretizirana jediničnost i živost uvjetuje i njihovu određenost³⁶ koja je jedno od temeljnih svojstava elemenata usidrenja kao primarno gramatičkih sastavnica imenske sintagme. Da je kod posvojnih pridjeva doista riječ o isprepletanju gramatičkih i leksičkih osobina, možda i najzornije pokazuje njihova relativno slobodna distribucija u odnosu na imenicu koju određuju. Iako kao sredstvo usidrenja imenske sintagme imaju ulogu smještanja referenta varijante u određeni komunikacijski kontekst, pa u skladu s tim bez problema mogu zauzimati vanjski položaj lijevo od broja, upravo im velika količina leksičkih obilježja koja nose omogućuje slobodnu distribuciju u odnosu na brojeve i relativno slobodnu u odnosu na kvalitativne pridjeve, ali nikako i na odnosne. Usporedi³⁷:

- (15) *očevih pet velikih belgijskih zečeva – pet očevih velikih belgijskih zečeva – ?pet velikih očevih belgijskih zečeva – *pet velikih belgijskih očevih zečeva.*

³⁵ O tim pitanjima vidi više u Langacker (2005) i u Belaj i Tanacković Faletar (2013, u tisku).

³⁶ Snažno istaknuta određenost posvojnih pridjeva vidi se po tome da njima, za razliku od kvalitativnih pridjeva, ne trebaju gramatički morfemi za izražavanje određenosti, nego je određenost konkretizirana već tvorbenim morfemom, što je već istaknuto u 2.1. To je obilježje određenosti koje dobivaju preko posvojnih sufiksa toliko izraženo da također utječe i na određenost cijele imenske sintagme odnosno na druge pridjeve s kojima se oni kombiniraju, a koji obavezno moraju biti u određenom obliku: usp. *MarijinØ stari rođak / *Marijini stari rođak / *MarijinØ starØ rođak // KandidovØ ljuti bombon / *Kandidovi ljuti bombon / *KandidovØ ljutØ bombon* (Kuna 2003: 258). Da je kod posvojnih pridjeva tvorbeni sufiks (-ov, -ev, -in) doista ekvivalent gramatičkom morfemu određenih oblika, pokazuju identični primjeri s kvalitativnim pridjevima: *crveni ljuti bombon / *crvenØ ljuti bombon / *crveni ljutØ bombon*.

³⁷ Treba imati u vidu da, a kao i u primjerima s modifikatorima, neovjerenost konstrukcija s posvojnima pridjevima može varirati, ako se pomicanjem determinatora želi istaknuti postojanje još nečijega skupa entiteta o kojima je riječ, pa i *pet velikih očevih belgijskih zečeva* može biti prihvatljivo postoji li skup od *pet malih očevih belgijskih zečeva*. Slična pragmatička mogućnost razlikovanja značenja postoji i kod posvojnih zamjenica, ali, vidjet će se, ne i kod demonstrativa.

Takva njihova distribucija proizlazi iz činjenice da će se bliže imenici kao prototipnoj leksičkoj kategoriji nalaziti sastavnice s više leksičkih nego gramatičkih obilježja te da onda mogućnost pomicanja pojedinih sastavnica udesno, prema imenici, ovisi o količini i naravi leksičkih obilježja pojedine sastavnice. Kod posvojnih je pridjeva količina leksičkih i gramatičkih obilježja otprilike podjednako izražena, što im s jedne strane omogućuje slobodnu distribuciju u odnosu na svoje neposredne sastavnice, no količina njihovih leksičkih obilježja ipak je manja negoli kod ostalih modifikatora, što se i sintaktički očituje u manjoj prihvatljivosti ili neprihvatljivosti konstrukcija u kojima oni zamijene mjesto s kvalitativnim i odnosnim pridjevima, po čemu su vrlo bliski i determinatorima. Posvojni se pridjevi, isto kao i kvalitativni (vidi bilješku 31), mogu terminologizirati, pa će u takvim konstrukcijama oni izgubiti svoje posvojno značenje, a poprimiti kvalitativno kao u primjerima tipa *geigerov brojač*, *adamova jabučica* ili *edipov kompleks*, što će blokirati bilo kakvu mogućnost njihova odvajanja od imenice:

- (16) *novi crveni geigerov brojač* – **geigerov novi crveni brojač* –
**novi geigerov crveni brojač*
velika ispupčena adamova jabučica – **adamova velika*
ispupčena jabučica – **velika adamova ispupčena jabučica*.

Za razliku od posvojnih pridjeva koji, kako smo vidjeli, tvore svojevrsan prijelaz od leksičkih prema funkcionalnim kategorijama, čisti su, pravi, determinatori (posvojne zamjenice, demonstrativi i članovi)³⁸ u kudikamo većoj mjeri gramatička sredstva specifikiranja referencije, a količina njihovih gramatičkih obilježja proporcionalna je njihovu vanjskom položaju u imenskoj sintagmi. Na toj, nazovimo ju tako, ljestvici „ispražnjavanja” leksičkoga značenja posvojne pridjeve slijede posvojne zamjenice, čije je više gramatičko značenje istaknuto već samom činjenicom da pripadaju kategoriji zamjenica. Kako i jedna i druga kategorija izražava posvojnost, zamjenice i pridjevi ne mogu se međusobno kombinirati (**njegovih očevih pet bijelih zečeva*, **sestrinih njezinih pet bijelih zečeva*), a distribucija je posvojnih zamjenica u odnosu na brojeve i odnosne pridjeve identična distribuciji posvojnih pridjeva, usp.:

- (17) *mojih pet velikih belgijskih zečeva* – *pet mojih velikih belgijskih zečeva* – **pet velikih belgijskih mojih zečeva*.

³⁸ Ovdje bi pripadala i povratno-posvojna zamjenica *svoj* koja ne može biti u poziciji subjekta i kojom se ovdje nećemo detaljnije baviti jer bi to zahtijevalo ozbiljnije napuštanje tematskih okvira ovoga rada. Više o njezinim sintaktičko-semantičkim posebnostima vidi u Kuna (2008).

No mala razlika ipak postoji kada je u pitanju distribucija u odnosu na kvalitativne pridjeve, tj. konstrukcije u kojima posvojna zamjenica i kvalitativni pridjev zamijene mjesta nešto su nižega stupnja ovjerenosti od istih konstrukcija s posvojnim pridjevom, što također, preko otežanoga pomicanja udesno, ukazuje na to da su determinacijska obilježja kod posvojnih zamjenica izraženija nego kod posvojnih pridjeva, usp.:

- (18) *?pet velikih očevih belgijskih zečeva – ??pet velikih **mojih** belgijskih zečeva.*

Te razlike u distribuciji posebno dolaze do izražaja u konstrukcijama bez brojeva, koje analizira i Silić (1992/1993: 405) na primjerima *njegova nova bijela košulja* i *bratova nova bijela košulja*, tvrdeći da posvojna zamjenica može imati samo regresivnu distribuciju (usp. *njegova nova bijela košulja* / **nova njegova bijela košulja* / **nova bijela njegova košulja*), za razliku od posvojnoga pridjeva koji ne podliježe takvu ograničenju (*bratova nova bijela košulja* / *nova bratova bijela košulja* / *nova bijela bratova košulja*). Dakle distribucijska obilježja posvojnih pridjeva, brojeva i posvojnih zamjenica ozbiljan su dokaz, tj. sintaktička posljedica činjenice da među različitim etapama semantičkoga ustroja imenske sintagme, od tipa preko varijante do usidrene varijante, ne postoje oštre granice odnosno da postoje određene prijelazne gramatičke kategorije koje posjeduju obilježja imanentna različitim razinama semantičkoga ustroja. To u prvom redu dokazuju posvojni pridjevi kao modifikatori s najmanje leksičkih obilježja koji čine prijelaz od tipa prema varijanti (prisjetimo se slobodne distribucije s brojevima kao prvim stadijem varijantnosti te nešto većih distribucijskih ograničenja kada su u pitanju kvalitativni i odnosni pridjevi kao prototipni modifikatori), ali ujedno i prijelaz prema usidrenoj varijanti s obzirom na snažno izraženu određenost koja ih približava funkcionalnoj kategoriji determinatora. Drugim riječima posvojne bi se pridjeve moglo nazvati *determinacijskim modifikatorima* odnosno kategorijom kojom „završava” modifikacija i „počinje” determinacija.

Pokazne zamjenice, odnosno demonstrativi kojima pripadaju i iz njih izvedeni zamjenički pridjevi (*ovakav, takav* i *onakav*), još su snažnije sredstvo usidrenja od posvojnih zamjenica jer omogućavaju nedvosmisleno i trenutno prepoznavanje referenta u određenom komunikacijskom kontekstu. Vidi se to po tome što oni, za razliku od posvojnih pridjeva i posvojnih zamjenica, ne ostavljaju nikakvu mogućnost nedoumica u vezi s prepoznavanjem referenta imenske sintagme te ih se u tom smislu može smatrati visokoepistemičkim elementima usidrenja. Posebno to dolazi do izražaja u kontekstima s množinskim re-

ferentima, pa je, recimo, u kontekstu iskaza *Moje ideje u posljednje vrijeme uglavnom ne nailaze na razumijevanje kolega*. sugovornikovo pitanje *Koje tvoje ideje?* potpuno razumljivo i prihvatljivo, dok je ono besmisleno kao reakcija na iskaz *Te/takve moje ideje u posljednje vrijeme uglavnom ne nailaze na razumijevanje kolega*. Intenzificiranje usidrenja koje se provodi demonstrativima jasno je vidljivo i na sintaktičkoj razini jer je distribucija demonstrativa izrazito ograničena za razliku od posvojnih pridjeva i zamjenica čija je distribucija, kako je već istaknuto, relativno slobodna, posebno kada je riječ o posvojnim pridjevima. Stoga oni u skladu sa svojom visokoepistemičkom funkcijom zauzimaju položaj lijevo od posvojnih pridjeva i posvojnih zamjenica, ne dopuštajući zamjenu mjesta, odnosno pomicanje udesno, što se i vidi iz sljedećih primjera:

- (19) *ovih* mojih/očevih pet velikih belgijskih zečeva – ?*pet* *ovih* mojih/očevih velikih belgijskih zečeva – **mojih/očevih* *ovih* pet velikih belgijskih zečeva – **pet* *mojih/očevih* *ovih* velikih belgijskih zečeva.

Drugi je od navedenih primjera prihvatljiv ako skup na koji se referira sadrži više od pet zečeva, a želi se izdvojiti samo pet, kao npr. u kontekstu tipa *Pet* *ovih* *mojih/očevih* *velikih belgijskih zečeva je oboljelo, dok su drugi zasa-da zdravi*³⁹, no treći i četvrti teško mogu biti prihvatljivi jer bi njihova ovjerenost zahtijevala malo vjerojatan kontekst u kojemu izravni referencijski skup sadrži i više od pet zečeva, ali u tom skupu također i jedan dio zečeva pripada meni ili ocu, a drugi nekomu trećem, pa bi zamjena pretpostavljala suprotstavljanje skupa od pet *mojih* ili *očevih* zečeva skupu koji se sastoji od neke druge količine nećijih trećih zečeva, npr. skupu od drugih pet stričevih zečeva. Izrazita referencijalnost demonstrativnih pokaznih zamjenica i zamjениčkih pridjeva, osim što rezultira dokidanjem slobodne distribucije, ujedno kao posljedicu ima i uklanjanje mogućnosti različite značenjske interpretacije. Kao što je u 1.2. i u 2.1. već spomenuto, u hrvatskom jeziku determinatorima se još smatraju nenaglašeni oblik neodređene zamjenice *neki* koji, kao i *jedan*, ima funkciju neodređenoga člana, no o njihovu ćemo položaju nešto više reći u kontekstu rasprave o relativnim kvantifikatorima gdje će znaćenje determinacijskoga nenagla-

³⁹ Pomicanje determinatora udesno iz navedenih je razloga moguće samo u imenskim sintagmama koje sadrže kvantifikator, a inače ne. Usporedi *Ovaj moj stol je star.* / **Stol je ovaj moj star.* // *Ona njegova kuća je nova.* / **Kuća je ona njegova nova.* itd. O neovjerenosti konstrukcija ovoga tipa s pomaknutim determinatorima u nekvantificiranim sintagmama govori i Šarić (2002: 216), no ne ulazi dublje u semantičke, točnije referencijske, razloge nemogućnosti takva pomicanja.

šenoga *neki* biti jasnije kada se suprotstavi svom naglašenom obliku u funkciji relativnoga kvantifikatora.

2.4. Neodređena apsolutna kvantifikacija

U 1.2. već je rečeno da neodređeni apsolutni kvantifikatori funkcioniraju kao elementi usidrenja bez obzira na to dolaze li kao čiste oznake količine ili se približavaju proporcijским značenjima koja zahtijevaju referenciju na druge članove skupa te u takvim kontekstima dijele neka značenjska obilježja s djelomičnim relativnim kvantifikatorima, kao što su npr. *većina* i naglašeno *neki*. No i u jednom i u drugom slučaju oni su eksplicitni elementi usidrenja jer upravo na osnovi neodređenosti referenta koji ne zahtijeva dodatnu specifikaciju govornik i sugovornik uspostavljaju dovoljnu količinu znanja koja omogućuje uspješnu komunikaciju, odnosno nedvosmislenu identifikaciju referenta. Neodređenim apsolutnim kvantifikatorima, ponovimo, pripadaju kvantifikatori *puno*, *mного*, *mnogi*, *malo*, *nešto*, *dosta*, *nekoliko* i *nekolicina* koji se, a budući da i sami označavaju apsolutne kvantifikacijske vrijednosti, ne mogu kombinirati s brojevima (npr. **mnogih pet zečeva*, **puno sedam žena*, **nekoliko devet ljudi*), ali ni s univerzalnim i djelomičnim relativnim kvantifikatorima (npr. **svih mnogo ljudi*, **svakih nekoliko učenika*, **svih puno stolova*, **većina puno stolica*, **nekih mnogo ljudi* itd.⁴⁰). To je u slučaju univerzalnih kvantifikatora posljedica značenjske kolizije između neprecizne količine na koju se referira neodređenim apsolutnim kvantifikatorom i količinske totalizacije provedene univerzalnim kvantifikatorima, a u slučaju kombiniranja s djelomičnim relativnim kvantifikatorima neovjerenost konstrukcija rezultat je također nespojivosti značenja neodređene količine i značenja čija interpretacija zahtijeva i referenciju na ostatak, a koji u tom slučaju, upravo zbog neodređenosti ukupne količine, nije moguće konceptualizirati. S druge strane, neodređeni apsolutni kvantifikatori mogu se kombinirati s posvojnim pridjevima i zamjenicama te s demonstrativima:

- (20) ***nekolicina*** ovih mojih velikih belgijskih zečeva – ??ovih ***nekolicina***
(ova ***nekolicina***) mojih velikih belgijskih zečeva
mного/puno ovih mojih velikih belgijskih zečeva – ??ovih ***mного/puno***
mojih velikih belgijskih zečeva
mnogi ovi moji veliki belgijski zečevi – ?ovi ***mnogi*** moji veliki belgijski
zečevi

⁴⁰ Iznimka je od toga okamenjeni vremenski adverbijal *svako malo* (npr. *Svako malo netko prođe*).

***malo** ovih mojih velikih belgijskih zečeva – ??ovih **malo** mojih velikih belgijskih zečeva*

***nešto** ovih mojih velikih belgijskih zečeva – ??ovih **nešto** mojih velikih belgijskih zečeva*

***nekoliko** ovih mojih velikih belgijskih zečeva – ?ovih **nekoliko** mojih velikih belgijskih zečeva*

***dosta** ovih mojih velikih belgijskih zečeva – ??ovih **dosta** mojih velikih belgijskih zečeva.*

Dakle neutralan je i neobilježen položaj neodređenih apsolutnih kvantifikatora lijevo od demonstrativa, što znači da su oni još intenzivnije sredstvo usidrenja, odnosno da se njima ostvaruje potpuna referencija, a zamjena mjesta s determinatorom rezultira većim ili manjim stupnjem neovjerenosti konstrukcije⁴¹. Prisjetimo se da smo se u 2.3., testirajući epistemičku funkciju demonstrativa, poslužili primjerom ***Te/takve** moje ideje u posljednje vrijeme uglavnom ne nailaze na razumijevanje kolega.* te smo rekli da su na iskaze toga tipa zališna pitanja tipa *Koje tvoje ideje?* odnosno pitanja koja se tiču prepoznavanja referenta jer je funkcija pokaznih zamjenica i zamjениčkih pridjeva upravo njegova nedvosmislena identifikacija. No je li na spomenuti iskaz isto tako zališno i sugovornikovo pitanje *Zar baš sve te tvoje ideje?* Odgovor je, naravno, negativan jer demonstrativi kao determinatori ne upućuju na količinu, što je funkcija kvantifikatora kojima se provodi završno količinsko usidranje referenta, pa odgovor na postavljeno pitanje može, primjerice, biti *Ne baš sve, ali puno njih.*, čime se sugovorniku preko neodređenoga apsolutnoga kvantifikatora više ne ostavlja mogućnost zahtijevanja daljnje specifikacije. Dok brojevi kao apsolutni kvantifikatori mogu imati i specifično i nespecifično značenje, pri čemu nespecifična značenja uvijek pretpostavljaju ili nulti kvantifikator ili nulti determinator, a zbog čega nespecifična upotreba brojeva i predstavlja usidrenu varijantu, neodređenim apsolutnim kvantifikatorima nespecifičnost je inherentna, odnosno oni, referirajući na neodređenu i nespecifičnu količinu nekoga skupa, kod sudionika govornoga čina osiguravaju dovoljnu količinu znanja koja ne zahtijeva daljnju specifikaciju. Stoga ako se npr. kaže *Puno/malo/nekoliko prijatelja došlo mi je na rođendan.*, nepotrebno je pitati *Kojih?* i *Koliko?* jer neodređeni apsolutni kvantifikator govori i o tome da je riječ o količini koja u tom komunikacijskom kontekstu ne zahtijeva preciziranje kvantitete,

⁴¹ Iako zbog jednostavnosti opisa nije prikazano u primjerima, podrazumijeva se, kao i kod drugih tipova nominalnih sastavnica, da se proporcionalno pomicanju kvantifikatora udesno povećava i neovjerenost konstrukcije.

a ujedno i o količini jedinki koje također ne zahtijevaju ni precizniju kvalitativnu identifikaciju, pa se zapravo može reći da neodređeni apsolutni kvantifikatori manjkom detaljnijih obavijesti kod sugovornika stvaraju kritičnu količinu potrebnoga znanja o referentu. No treba odgovoriti i na pitanje zašto je to tako, odnosno što uvjetuje da neodređenost i nespecificnost referentnoga skupa ovoga tipa apsolutnih kvantifikatora utječe na ostvarenu količinu znanja kod sugovornika, tj. rezultira maksimalnim, završnim, usidrenjem imenske sintagme, i što to uvjetuje njihovu neodređenost? Odgovor na drugo pitanje izvire iz činjenice da neodređenost referenta proizlazi iz potiranja individualnoga poimanja članova skupa koje je obrnuto proporcionalno njegovoj veličini, odnosno što je veći broj entiteta koji ga čine, manja je mogućnost njihova pojedinačnoga poimanja. Tako svi navedeni kvantifikatori referiraju na skup koji se sastoji od više jedinki, u pravilu više od tri ili, eventualno, četiri, što, barem u hrvatskom jeziku, predstavlja granicu mogućnosti individualne konceptualizacije⁴², a brojnost će ovisiti o konkretnom kontekstu. Svim neodređenim apsolutnim kvantifikatorima zajedničko je da aktiviraju konceptualizaciju skupa kao cjeline, a ne pojedinačnih jedinki koje taj skup čine. Da je to tako, dokazuju i njihova gramatička obilježja, kao što je npr. predikatna sročnost koja je s navedenim kvantifikatorima uvijek jedninska (usp. *Puno/dosta/mnogo/malo/nešto/nekoliko ptica sjedi na grani.* // **Puno/dosta/mnogo/malo/nešto/nekoliko ptica sjede na grani.*), a u perfektu je predikat i srednjega roda, čime se neodređenost koja proizlazi iz veličine skupa i dodatno potvrđuje (*Puno/dosta/mnogo/malo/nešto/nekoliko ptica sjedilo je na grani.* // **Puno/dosta/mnogo/malo/nešto/nekoliko ptica sjedile su na grani.*). Također jedino neodređeni apsolutni kvantifikatori mogu kvantificirati nebrojive (tvarne) imenice koje nemaju množinskih oblika što je izravna gramatička posljedica nemogućnosti njihova izvanjezičnoga umnožavanja koje proizlazi iz njihove homogenosti, neomeđenosti i stezljivosti, tj. kontraktibilnosti (usp. *Puno/dosta/mnogo/malo/nešto vode/pijeska/vina...*). Nebrojive imenice iznimno mogu imati množinske oblike ako označavaju vrstu (npr. *Sve vode*

⁴² Da je četiri granica mogućnosti individualne konceptualizacije članova skupa koja rezultira množinskim poimanjem s, posljedično, množinskim gramatičkim oblicima (usp. *Dvije/tri/četiri ptice sjede na grani.* // **Dvije/tri/četiri ptice sjedi na grani.*), dokazuje i jedninska predikatna sročnost u sintagmama s brojevima od pet nadalje (usp. *Pet / šest / sto pedeset / sedamsto osamdeset osam... ptica sjedi na grani.* // *??Pet / šest / sto pedeset / sedamsto osamdeset osam... ptica sjede na grani.*), pa se može reći da tada broj ne označava toliko količinu jedinki u skupu koliko veličinu skupa kao cjeline. Zanimljivo je također da ni kategorija brojeva od pet nadalje nije potpuno homogena kada je u pitanju jedninska sročnost. Iako ona, a kako je i rečeno, kod svih brojeva većih od četiri predstavlja neutralnu varijantu, množinska će sročnost, bar prema našem znanju o jeziku, biti vjerojatnija s manjim negoli s većim brojevima, pa će se češće moći čuti *?Pet ptica sjede na grani.* nego npr. *??Šesto sedamdeset sedam ptica sjede na grani.*, čime se samo dodatno potvrđuje navedena teza.

na zemlji danas su poprilično zagađene.) ili količinu tvari preko metonimije TVAR ZA ODREĐENU KOLIČINU TVARI⁴³ (npr. *Donesite nam još pet voda i šest piva.* u značenju *pet čaša vode i šest boca piva*). Vidi se da je neodređenost posljedica niveliranja individualnih karakteristika članova skupa koje uzrokuje brojnost entiteta koji ga čine što u konačnici, a za razliku od brojeva koji većom referencijom na pojedinačne jedinice skupa podliježu specifikaciji, odnosno otvaraju mogućnost proširenja znanja o referentu, stvara dovoljnu količinu kontekstualnoga znanja između govornika i sugovornika, blokirajući ujedno svaku daljnju mogućnost specifikacije referenta. No iako su prema navedenim obilježjima neodređeni apsolutni kvantifikatori vrlo koherentna kategorija, kvantifikatori *mnogi* i *nekoliko* ipak se donekle razlikuju od ostalih prema izraženijoj individualizaciji referenata skupa, što posebno dolazi do izražaja kada se suprotstave svojim, uvjetno rečeno, skupnim parnjacima *mnogo* i *nekolicina*⁴⁴. Veći stupanj individualizacije referenata donekle ih približava određenim apsolutnim kvantifikatorima, pa se time može tumačiti i njihova nešto slobodnija distribucija, tj. veća mogućnost pomicanja udesno, što je u gornjim primjerima označeno jednim upitnikom.

2.5. Relativna kvantifikacija

Što se tiče ostvarivanja potpune referencije (apsolutnoga usidrenja), relativni su kvantifikatori ravnopravni neodređenim apsolutnim kvantifikatorima, pa se stoga i ne mogu međusobno kombinirati, no način je usidrenja drukčiji, što je posljedica njihove značenjske razlike. U uvodnom je dijelu (1.2.) već rečeno da relativnim kvantifikatorima pripadaju univerzalni kvantifikatori (totalizatori) *svi*, *svaki*, *bilo koji*, djelomični kvantifikatori *većina* i naglašeno *neki* te kvantifikator *nijedan*, a oni se od apsolutnih razlikuju po tome što uz količinu, odnosno kvantitetu elemenata referentnoga skupa, svojim značenjem obuhvaćaju i odnos prema cijelom skupu, tj. ukupnoj referencijskoj količini. Kod univerzalnih kvantifikatora, kako im i sam naziv kaže, referencijska količina sastoji se od svih mogućih varijanti, kod kvantifikatora *većina* i *neki* ona implicira manji ili veći preostali dio, a kod kvantifikatora *nijedan* ona odgovara nuli, čime se u sva tri slučaja ne ostavlja nikakva mogućnost nedoumice ili nepoznanice o referentu, odnosno, kao i kod neodređenih apsolutnih kvantifikatora, ostvaruje se maksimalna količina znanja zajedničkoga govorniku i sugovorniku. S obzirom

⁴³ O metonimijskim odnosima vezanima uz nebrojive imenice vidi također i u Radden i Dirven (2007: 71–74).

⁴⁴ Budući da je kvantifikator *nekolicina* imenica, kod njega posebno dolazi do izražaja *skupno poimanje* (engl. *summary scanning*) kao osnovna konceptualna operacija pri definiranju nominalnih profila.

na način profiliranja referencijske količine, u kognitivnoj se gramatici (Langacker 1991: 107–118) relativni kvantifikatori još dijele na proporcijske i univerzalne. Proporcijski su kvantifikatori *svi*, *većina* i naglašeno *neki*, a odlikuju se skupnim (sumarnim) profiliranjem referenata skupa kao određene dimenzije ukupne referencijske količine. Kvantifikator *svi* je i proporcijski i univerzalni, a ostali se univerzalni kvantifikatori, *svaki*, *bilo koji* i *nijedan*, od proporcijskih, ali i od kvantifikatora *svi*, razlikuju utoliko što profiliraju jedan član skupa, jednu varijantu, koja stoji za sve varijante, odnosno, u slučaju kvantifikatora *nijedan*, jednu varijantu sa suprotnim učinkom, varijantu koja specificira nultu količinsku vrijednost ukupnoga broja varijanti. Budući da svojim značenjem obuhvaćaju sve članove skupa, samo na različit način, univerzalni se relativni kvantifikatori, a za razliku od neodređenih apsolutnih, mogu kombinirati s brojevima (usp. *svih pet*, *svakih pet*, *bilo kojih pet*), što vrijedi i za kvantifikator *nijedan*, no uz njega obavezno ide tip partitivnoga genitiva – ablativni genitiv izdvajanja (usp. *nijedan od pet*, *nijedan od njih pet*). Podjela relativnih kvantifikatora na proporcijske i univerzalne, odnosno na one koji podliježu skupnom (sumarnom) poimanju i na one koje karakterizira sekvencijsko poimanje uvjetovano manjim ili većim isticanjem pojedinačnih entiteta skupa, ima određene implikacije i na distribuciju sastavnica višestrukosloženih imenskih sintagmi. Kako se iz donjih primjera i vidi, neutralan je položaj svih relativnih kvantifikatora, isto kao i neodređenih apsolutnih, krajnji lijevi:

- (21) *svi ovi moji veliki belgijski zečevi* – *većina ovih mojih velikih belgijskih zečeva* – *neki ovi moji veliki belgijski zečevi* (*neki* kao relativni proporcijski kvantifikator) – **neki ovi moji veliki belgijski zečevi* (*neki* kao determinator) – *svaki ovaj moj veliki belgijski zec* – *bilo koji ovaj moj veliki belgijski zec* – *nijedan ovaj moj veliki belgijski zec*.

Treći i četvrti primjer dobro oslikavaju razliku između neodređene zamjenice *neki* u funkciji relativnoga kvantifikatora i u funkciji determinatora. Kao relativni proporcijski kvantifikator *neki* je potpuno ovjereno uz demonstrativ jer u rečenicama tipa *Neki ovi moji veliki belgijski zečevi odbijaju hranu već dva dana*. on znači *neki od ovih koje tu vidiš odbijaju hranu*, a *neki ne*, odnosno *jedan dio zečeva odbija hranu*, a *drugi normalno jedu*. S druge strane, kao determinator ne može biti upotrijebljen uz demonstrativ jer tada kao neodređeni član označava nepreciznu referenciju, a *ovaj* preciznu (usp. *Neki čovjek stoji pred vratima*. / **Neki ovaj čovjek stoji pred vratima*.), pa su njihova značenja u koliziji. Kada je u pitanju mogućnost pomicanja relativnih kvantifikatora udesno, tj. mogućnost zamjene mjesta s demonstrativom, situacija je aproksi-

mativno usporediva s odnosima koji vladaju u kategoriji neodređenih apsolutnih kvantifikatora, gdje izraženija individualna referencija kvantifikatora *mno-gi* i *nekoliko* uvjetuje manju neovjerenost konstrukcija u kojima oni zamjenjuju mjesto s demonstrativom. Slično je i kod relativnih univerzalnih kvantifikatora *svaki*, *bilo koji* i *nijedan* za koje smo također rekli da sekvencijskim poimanjem potiču individualnu referenciju tako što pojedinačni referent stoji za sve članove skupa te se na taj način jasno značenjski suprotstavljaju proporcijским kvantifikatorima kojima se ističe ukupnost članova skupa (njegova dijela ili cijeloga skupa) suprotstavljena ostatku referencijske količine. Stoga je i distribucija kvantifikatora *svaki*, *bilo koji* i *nijedan* nešto slobodnija te su, posljedično, i konstrukcije u kojima oni zamjenjuju mjesto s demonstrativom nešto nižega stupnja neovjerenosti. Usp.:

- (22) ???ovih **većina** mojih velikih belgijskih zečeva – ???ovi **neki** moji veliki belgijski zečevi – ??ovi **svi** moji veliki belgijski zečevi – (??)ovaj **bilo koji** moj veliki belgijski zec – ?ovaj **nijedan** moj veliki belgijski zec – ?ovaj **svaki** moj veliki belgijski zec.

Posebno su neobične, može se reći čak i na granici potpune neovjerenosti, konstrukcije s pomaknutim kvantifikatorima *većina*⁴⁵ i *neki* jer kod njih proporcijско značenje dolazi više do izražaja nego kod kvantifikatora *svi*, koji zbog nultoga ostatka referencijske količine nije samo proporcijски već i univerzalni kvantifikator. Značenje kvantifikatora *bilo koji* nešto je bliže značenju kvantifikatora *svi* (zbog toga i jedan upitnik u zagradi) jer on svoje univerzalno značenje, referenciju na sve članove skupa, ostvaruje *nepreciznom* pojedinačnom referencijom, za razliku od kvantifikatora *svaki* i *nijedan* kojima je svojstvena precizna referencija ostvarena izraženijom sekvencijalnošću⁴⁶.

3. Zaključne napomene

Cilj je ovoga rada bio pokazati da je redoslijed sastavnica višestrukosloženih imenskih sintagmi snažno, a usudili bismo se reći i isključivo, semantički motiviran. U analizi smo pošli od temeljne pretpostavke kognitivne gramatike da imenica predstavlja tip, a imenska sintagma varijantu, odnosno usidrenu va-

⁴⁵ Posebno to vrijedi za kvantifikator *većina* koji je kao u 2.4. i već spomenuti neodređeni apsolutni kvantifikator *nekolicina* imenica, pa je stoga i kod njega skupno poimanje još izraženije.

⁴⁶ Jednakovrijednost kvantifikatora *svaki* i *nijedan*, samo suprotnoga učinka, koja proizlazi iz izraženije sekvencijalnosti potvrđuje se i njihovim parafraziranjem: *svaki* znači ‘i ovaj, i ovaj, i ovaj...’, a *nijedan* znači ‘ni ovaj, ni ovaj, ni ovaj...’.

rijantu koja razumijeva uspostavu mentalnoga kontakta sudionika govornoga čina s nominalnim referentom, a iz čega proizlazi postupna izgradnja različitih vidova kontekstualno uvjetovanih znanja o njemu. Tako semantičko ustrojavanje imenske sintagme, odnosno postupni razvoj njezine epistemičke funkcije, kreće od imenice i njezinih modifikatora koji uključuju najprije odnosne pa zatim opisne pridjeve, a modifikacija završava posvojnim pridjevima koji, pokazalo se, predstavljaju prijelaznu kategoriju između modifikacije i determinacije. Kao dokaz tomu poslužili su primjeri imenskih sintagmi u prvoj, preddeterminacijskoj, fazi varijantnosti koje sadrže i apsolutne kvantifikatore – brojeve – i posvojni pridjev, a iz kojih se vidi da ta dva tipa sastavnica slobodno mogu zamjenjivati mjesto bez ikakvih implikacija na ovjerenost konstrukcije (usp. *pet očevih velikih zečeva / očevih pet velikih zečeva*). Slobodna distribucija u odnosu na brojeve obilježava i posvojne zamjenice (usp. *pet mojih velikih zečeva / mojih pet velikih zečeva*), što govori u prilog činjenici da posvojni pridjevi također imaju i obilježja determinatora budući da u distribucijskim aspektima dijele neke osobine s posvojnim zamjenicama kao čistim determinatorima. No dok posvojni pridjevi relativno slobodno mogu zamjenjivati mjesto i s opisnim pridjevima (usp. *?pet velikih očevih zečeva*), posvojne zamjenice to ne mogu jer se ovjerenost tada smanjuje u puno većoj mjeri (usp. *??pet velikih mojih zečeva*), čime se dokazuje da su posvojni pridjevi, za razliku od posvojnih zamjenica, i modifikatori, pa smo stoga za njih predložili naziv *determinacijski modifikatori*. Sljedeću fazu u izgradnji semantičke strukture hrvatskih višestrukosloženih imenskih sintagmi predstavlja čista determinacija koja započinje posvojnim zamjenicama, a nastavlja se pokaznim zamjenicama (*ovaj, taj, onaj*) i zamjeničkim pridjevima (*ovakav, takav, onakav*) odnosno demonstrativnim elementima usidrenja. I konačno, ustroj imenske sintagme završava neodređenim djelomičnim apsolutnim kvantifikatorima (*puno, malo, nekoliko...*) i relativnim kvantifikatorima (*svi, svaki, bilo koji, većina, nijedan* i naglašeno *neki*) koji osiguravaju potpunu referenciju, tj. usidrenje imenske sintagme, ostvarujući količinu znanja koja isključuje svaki mogući vid neprepoznavanja referenta.

Literatura:

- BABIĆ, STJEPAN 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, drugo izdanje. Zagreb: Globus.
- BALLY, CHARLES 1950. *Linguistique générale et linguistique française*. Bern: A. Francke.
- BARIC, EUGENIJA I DR. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BELAJ, BRANIMIR; GORAN TANACKOVIĆ FALETAR 2013. U kolikoj su mjeri konstrukcijske gramatike jedinstven teorijski model?. *Filologija*, 60. (u tisku).
- CARNAP, RUDOLF 1947. *Meaning and Necessity: A Study in Semantics and Modal Logic*. Chicago: University of Chicago Press.
- DRYER, MATTHEW S. 2007. Word order. Language typology and syntactic description, Vol. I: Clause structure, Second edition, Shopen, Timothy (ur.), Cambridge: Cambridge University Press, 61–131
- FREGE, GOTTLÖB 1892. Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und Philosophische Kritik* 100. Prevedeno u 1952. *Translations from the Philosophical Writings of Gottlob Frege*, Geach, P.; M. Black (ur.), Oxford: Blackwell, 25–50.
- IVIĆ, MILKA 1955. Iz problematike padežnih vremenskih konstrukcija. *Južno-slovenski filolog*, XXI, Beograd, 165–214.
- IVIĆ, MILKA 1962. The Grammatical Category of Non-Omissible Determiners. *Lingua*, Vol. 11, Amsterdam, 199–204.
- IVIĆ, MILKA 1964. Non-omissible Determiners in Slavic Languages. *Proceedings of the ninth International Congress of Linguists*, The Hague, 476–479.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1991. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, drugo, ponovljeno izdanje. Zagreb: Globus.
- KORDIĆ, SNJEŽANA 1992. Determinator – vrsta riječi ili funkcionalni razred? *Suvremena lingvistika*, 33, Zagreb, 27–32.
- KUNA, BRANKO 2003. NP-pomicanje i posvojni genitiv. *Jezikoslovlje*, 4/2, Osijek, 245–262.
- KUNA, BRANKO 2008. Antecedent povratno-posvojne zamjenice *svoj* u hrvatskom jeziku. *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich*, Wrocław, 199–208.
- LANGACKER, RONALD W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1*. Stanford, California: Stanford University Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 2*. Stanford, California: Stanford University Press.
- LANGACKER, RONALD W. 2005. Construction Grammars: cognitive, radical and less so. *Cognitive Linguistics, Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction*, Ruiz de Mendoza, Francisco J.; M. Sandra Peña Cervel (ur.), Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 101–163.

- LANGACKER, RONALD W. 2009. *Investigations in Cognitive Grammar*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- LOSONSKY, MICHAEL 2006. *Linguistic Turns in Modern Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LYONS, JOHN 1977. *Semantics*. Volume 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- MARETIĆ, TOMO 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, treće nepromijenjeno izdanje. Zagreb: Matica hrvatska.
- MARKOVIĆ, IVAN 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- MISTRÍK, JOZEF 1966. *Slovosled a vetosled v slovenčine*. Bratislava: SAV.
- RADDEN, GÜNTER; RENÉ DIRVEN 2007. *Cognitive English Grammar*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- RADFORD, ANDREW 1997. *Syntax, A minimalist introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RADOVANOVIĆ, MILORAD 1990. *Spisi iz sintakse i semantike*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Dobra vest.
- RUSSELL, BERTRAND 1905. On Denoting. *Mind*, 14, 479–493, ponovljeno u Martinich, A. P. (ur.) 2001. *The Philosophy of Language*. Oxford: Oxford University Press.
- SILIĆ, JOSIP 1984. *Od rečenice do teksta*. Zagreb: SNL.
- SILIĆ, JOSIP 1992/1993. Aktualizator *jedan* u hrvatskom jeziku (uvodna razmišljanja). *Filologija*, 20–21, Zagreb, 403–411.
- SILIĆ, JOSIP; IVO PRANJKOVIĆ 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- ŠARIĆ, LJILJANA 2002. *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- TOPOLIŃSKA, ZUZANA. 1981. Restrikcija nasuprot apozicije: dve vrste atributa imeničke sintagme. *Južnoslovenski filolog*, XXXVII, Beograd, 1–11.
- TAYLOR, JOHN, R. 2002. *Cognitive Grammar*. New York: Oxford University Press.
- ZNIKA, MARIJA 1997. Opisni i odnosni pridjevi. *Suvremena lingvistika*, 43–44, Zagreb, 341–357.
- ZNIKA, MARIJA 1999. Posvojni i odnosni pridjevi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25, Zagreb, 377–389.

On the Cognitive Foundations of Modifier, Determiner, and Quantifier Position within Croatian Nominals

Abstract

This paper focuses on the sequence of the following types of constituents within complex nominals in Croatian: adjectival premodifiers, determiners and quantifiers. Using the methodology of Cognitive Grammar (Langacker 1987, 1991, Taylor 2002, Radden and Dirven 2007), we first turn to the analysis of a few representative examples to account for those aspects of meaning that trigger a neutral sequence of these constituents in complex nominals. Then we test the degree to which the grammaticality of specific complex nominal constructions is affected by shifts to non-neutral constituent orders. A semantic/pragmatic factor that is proposed to influence the grammaticality of such constructions in non-neutral constituent sequences is *reference*, i.e. grounding. Grounding refers to the mental contact established between the speech act participants and the nominal referent. With that in mind, special attention will be paid to the semantic differences between, on the one hand, referential elements, viz. determiners, relative quantifiers and indefinite absolute quantifiers, and on the other, non-referential elements, viz. adjectival premodifiers and definite absolute quantifiers (numerals).

Ključne riječi: modifikatori, determinatori, apsolutni i relativni kvantifikatori, referencija
Key words: modifiers, determiners, absolute and relative quantifiers, grounding